

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Identita muslimské minority v České republice

Bc. Lucie Kancianová

© 2014 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra psychologie

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Lucie Kancianová

Hospodářská politika a správa

Název práce

Identita muslimské minority v České republice

Anglický název

The Identity of the Muslim Minority in the Czech Republic

Cíle práce

Diplomová práce je případovou studií, která v obecné rovině řeší problematiku konstrukce kolektivní identity, kdy je toto téma sledováno na konkrétním příkladu muslimské minority v České republice. Hlavním cílem práce je zjistit, na základě jakých atributů dochází ke konstrukci kolektivní identifikace zkomunální komunity a jaký vliv má na tento proces české majoritní prostředí. Cílem výzkumu bude odhalení subjektivního pohledu jednotlivých respondentů na jejich identitu.

Metodika

Na základě četby odborné literatury budou shromážděna data a informace týkající se dané problematiky. Z historické perspektivy diplomová práce přiblíží vývoj migrace muslimů na české území a zaměří se především na současný stav a počet muslimské komunity v České republice.

Kvalitativní výzkum bude prováděn prostřednictvím polostandardizovaných rozhovorů se zástupci muslimské komunity v rámci hlavního města Prahy. Výzkum bude zaměřen na mladou generaci ve věku 18-35 let.

Rozsah textové části

60 80 stran

Klíčová slova

ČR, Etnické minority, identita, imigrace, integrace, islám, kvalitativní výzkum., muslimská komunita, stereotypy

Doporučené zdroje informací

- BITTNEROVÁ, Dana., MORAVCOVÁ, Mirjam a kol. Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky. Vyd. 1. Praha: Sofis, 2005. 459 s. ISBN 80-902785-8-2.
- BITTNEROVÁ, Dana., MORAVCOVÁ, Mirjam. Etnické komunity: integrace, identita. Vyd. 1. Praha: FHS UK, 2011. 359 s. ISBN 978-80-87398-13-5.
- BITTNEROVÁ, Dana., MORAVCOVÁ, Mirjam. Etnické komunity v české společnosti. Vyd. 1. Praha: Ermat, 2006. 411 s. ISBN 80-903086-7-8.
- BITTNEROVÁ, Dana., MORAVCOVÁ, Mirjam. Etnické komunity: v kulturní a sociální různosti. Vyd. 1. Praha: FHS UK, 2010. 314 s. ISBN 978-80-87398-08-1.
- LHOTAN, Lukáš. Islám a islamismus v České republice. Vyd. 1. Lukáš Lhotan v Pstruží, 2011. 116 s. ISBN 978-80-904932-1-6.
- MENDEL, Miloš, OSTŘANSKÝ, Bronislav, RATAJ, Tomáš. Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 499 s. ISBN 978-80-200-1554-9.
- OSTŘANSKÝ, Bronislav. Muslim Minorities in the Czech Republic. Mezinárodní letní religionistická škola (Erasmus Intensive Programme in the Study of Religions), Ústav religionistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, přednáška (27. 8. 2007) na téma: Muslim Minorities in the Czech Republic. [online]. [cit. 2012-07-04]. Dostupné online z: <http://orient.avcr.cz/miranda2/export/sites/avcr/data.avcr.cz/humansci/orien>
- UHEREK, Zdeněk. Integrace cizinců na území České republiky: výzkumné zprávy a studie vytvořené na pracovištích Akademie věd České republiky na základě usnesení vlády České republiky číslo 1266/2000 a 1360/2001. Praha: Akademie věd ČR, 2003. 1 elektronický optický disk (CD-ROM). ISBN 80-86675-03-3.

Vedoucí práce

PhDr. Sandra Kreisslová, Ph.D.

Elektronicky schváleno dne 30. 10. 2012

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 4. 3. 2014

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan PEF ČZU

V Praze dne 28. 11. 2014

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Identita muslimské minority v České republice" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 30. 11. 2014

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí práce Sandře Kreisslové za cenné rady a podporu při psaní této diplomové práce.

Identita muslimské minority v České republice

Identity of Muslim Minority in Czech Republic

Souhrn

Předkládaná diplomová práce řeší otázku konstrukce kolektivní identity na konkrétním příkladu muslimské komunity v České republice. Hlavním cílem práce je zjistit, na základě jakých atributů je konstruována kolektivní identita této kolektivity a jaký vliv má na tento proces české majoritní prostředí. Konstrukce kolektivní identity v sobě zahrnuje identitu náboženskou a etnickou, na něž je nahlíženo z perspektivy členů muslimské komunity. Práce se snaží o představení jednotlivých oblastí života muslimů v České republice a na základě výpovědí vybraných informátorů odhalit subjektivní pohled na jejich identitu. Výzkum shrnuje poznatky získané z již provedených výzkumů a výsledky dosažené prostřednictvím kvalitativního výzkumu, který tvoří praktickou část práce.

Summary

This diploma thesis deals with the issue of construction of collective identity in particular example of Muslim minority in Czech Republic. Principal purpose of this thesis is find out, which qualities construct collective identity of the group of Muslims and what influence has Czech major surrounding for this process. The construction of collective identity comprises religious and ethnic identity, which is seen from perspective of members of Muslim minority. Thesis tries to introduce particular life fields of Muslims and thanks to their statements of selected informants to discover subjective view to their identity. The research resumes knowledge gained from yet performed researches and results reached through the qualitative research which forms the practical part of thesis.

Klíčová slova: etnická skupina, identita, etnická identita, náboženská identita, islám, muslimská komunita, migrace, integrace, stereotypy

Keywords: ethnic group, identity, ethnic identity, religious identity, islam, muslim community, migration, integration, stereotypes

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Cíl práce a metodika	10
3. Teoretická část	15
3.1 Literární rešerše.....	15
3.2. Identita a kolektivní identita	17
3.2.1 Etnicita jako druh kolektivní identity	18
3.2.2 Náboženská identita jako druh kolektivní identity	21
3.2.3 My vs. oni, stereotypy.....	22
3.3 Charakteristika islámu	25
3.4 Migrace	28
3.5 Integrace na pozadí multikulturalismu	31
4. Praktická část	36
4.1 Migrace a migrační politiky po roce 1989 na území České republiky	36
4.2 Legislativní úprava postavení cizinců na území České republiky	36
4.3 Integrace v praxi	39
4.3.1 Organizace působící v České republice na podporu integrace muslimů	41
4.4 Charakteristika muslimské komunity v České republice.....	44
4.4.1 Statistiky	45
4.4.2 Motivy migrace.....	48
4.5. Islám – klíč k identitě.....	51
4.5.3 Způsob integrace.....	56
4.5.4 Budoucnost a kontakt se zemí původu	60
4.5.5 Vztah s českou majoritní společností a mediální obraz.....	62
4.6 Výsledky výzkumu	67
6. Závěr	69
Seznam použitých zdrojů.....	71

1. Úvod

Předmětem výzkumu diplomové práce je identita muslimské minority v České republice. Téma života muslimských komunit je z mnohých důvodů zejména v západní Evropě stále aktuálnější. Stejně tak se i Česká republika stala cílovou zemí pro mnohé migranty z řad příslušníků muslimské komunity. Přestože jejich počet na českém území není nijak marginální, je nutné se nad tímto aspektem zamyslet a připravovat se na život v multikulturní společnosti. Počet cizinců a přistěhovalců mířících do České republiky se neustále zvyšuje, a je proto nezbytné se otázkou migrace zabývat s ohledem na budoucí roky a předejít případným konfliktům v rámci etnické příslušnosti menšin, s kterými se potýká většina zemí západní Evropy.

Práce je členěna na dva hlavní úseky, část teoreticko-metodologickou a část praktickou. Po úvodu následuje kapitola věnující se metodologickým postupům z hlediska kvalitativního výzkumu, který je proveden v praktické části práce. Druhá kapitola je zaměřena na literární rešerši a terminologii, která vysvětluje klíčové pojmy a koncepty nezbytné pro pochopení celé problematiky. Jsou zde vysvětleny teoretické přístupy a koncepty související s identitou, etnicitou, etnickými skupinami a menšinami. Dále jsou charakterizovány hranice a její atributy v souvislosti se vztahem my vs. oni, s čímž souvisí téma stereotypizace a není opomíjena ani teorie migrace a integrace s jejími přístupy. Navazuje praktická část kapitolou zabývající se již konkrétně charakteristikou muslimské minority v České republice. Nejprve je stručně nastíněna historie migrace, dále struktura příchodících migrantů, statistické údaje migrantů a formování muslimské menšiny v České republice. V této kapitole je nastíněn i legislativní rámec migrace v České republice. Další kapitola je věnována způsobům integrace muslimské minority v české majoritní společnosti a také jednotlivé organizace věnující se integraci etnických menšin na území českého státu a samozřejmě přímo islámské organizace sdružující muslimy. Poslední kapitola prezentuje výsledky kvalitativního výzkumu provedeného na základě polostrukturovaných rozhovorů s příslušníky muslimské menšiny v České republice, konkrétně v Praze a Liberci. V závěru práce jsou shrnuty poznatky kvalitativního výzkumu.

2. Cíl práce a metodika

Diplomová práce v obecné rovině řeší otázku konstrukce kolektivní identity na konkrétním příkladu muslimské komunity v České republice. Hlavním cílem práce je zjistit, na základě jakých atributů je konstruována kolektivní identita této kolektivity a jaký vliv má na tento proces české majoritní prostředí. Cílem výzkumu je odhalení subjektivního pohledu jednotlivých informátorů na jejich identitu.

K dosažení stanoveného cíle bylo využito kvalitativně orientovaného výzkumu. Toto šetření bylo provedeno prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů se zástupci muslimské komunity v rámci hlavního města Prahy a Liberce. Výzkum je zaměřen na generaci ve věku 19 až 45 let. Výsledek kvalitativního výzkumu identity muslimské minority v České republice obsahuje prvky případové studie, tedy konkrétně studie komunity i etnografického výzkumu. Pokud předpokládáme, že případová studie je detailním studiem jednoho nebo několika málo případů a že důkladným prozkoumáním případu porozumíme jiným podobným případům, není tomu tak v případě muslimské minority. Pro zajištění validity výzkumu byly využity různorodé zdroje informací.

Kvalitativní výzkum se na rozdíl od výzkumu kvantitativního výzkumu snaží hlouběji proniknout do zkoumaného fenoménu. Zatímco kvantitativní výzkum se snaží testovat předem stanovené hypotézy, cílem kvalitativního výzkumu je porozumění významu získaných informací. Jak již bylo řečeno, v kvalitativním výzkumu nelze předem stanovovat hypotézy, ani metodologii výzkumu. Ta se pak vytváří v průběhu sběru dat a formuje se v souvislosti s pronikáním do dané problematiky. Sběr dat a jejich analýza probíhají v delším časovém intervalu a zároveň současně. Klíčovou roli kvalitativního výzkumu hraje sám výzkumník a pracuje s různými typy dat, mezi něž patří přepisy terénních poznámek z pozorování a rozhovorů, fotografie, audio a video záznamy, deníky, osobní komentáře, poznámky, úřední dokumenty, úryvky z knih apod. V tomto případě byly využity již zmíněné polostrukturované rozhovory a terénní poznámky. Mezi nevýhody kvalitativního výzkumu patří zejména nemožnost zobecnit výsledky výzkumu na populaci či v jiném prostředí (Hendl 2005: 50; Majerová, Majer 2006: 25-26).

Stěžejní částí kvalitativního výzkumu byl sběr rozhovorů. Rozhovor by jako ostatní techniky výzkumu měl splňovat určitá kritéria. Existuje typologie otázek, která rozděluje otázky podle typu a zaměření v čase. Výzkumník může pokládat otázky týkající se zkušeností a chování, názorů a hodnot, pocitů, znalostí, vnímání nebo otázek demografických a kontextových. Otázka v interview slouží jako podnět k odpovědím informátora, proto je kladen důraz na způsob, jakým je otázka formulována. Výzkumník by také měl mít na paměti, aby minimalizoval vnučování určitých odpovědí právě formulací otázky. Na rozdíl od uzavřených otázek, které nabízejí předem dané odpovědi, dovolují otevřené otázky informátorovi zvolit si odpověď dle vlastního uvážení. Při provádění rozhovoru je třeba dbát na to, aby vytvořený rámec rozhovoru byl vhodný pro všechny informátory. Dále je třeba vytvořit mezi výzkumníkem a informátorem vztah vzájemné důvěry, vstřícnosti a zájmu a brát v úvahu také kulturní odlišnosti dotazovaného. Otázky by měly být formulovány jasným způsobem, aby jim informátor rozuměl. Vždy se klade pouze jedna otázka a ta může být doplněna dalšími sondážními otázkami. Výzkumník by si měl také dodržet neutrální postoj k obsahu sdělovaných dat. V případě tohoto kvalitativního výzkumu byla využita metoda polostrukturovaného rozhovoru, kdy se výzkumník drží seznamu otázek nebo témat, které potřebuje probrat, ale zůstává zde volnost přizpůsobovat formulace otázek podle situace a dává informátorovi prostor ke sdílení vlastních zkušeností a názorů (Hendl 2005: 167, 169, 174).

Kvalitativní výzkum byl proveden prostřednictvím těchto rozhovorů s vybranými informátory, kontaktování a následné návštěvě Islámské nadace v centru Prahy, kde měly být získány základní informace ke zkoumané komunitě. Islámská nadace se nachází v pasáži vedoucí z Opletalovy ulice do ulice Politických vězňů. Téměř celá pasáž působí jako část arabského světa, poměrně luxusním dojmem, kde vše vypadá upraveně a čistě. Je zde množství směnárny, také halal restaurace a kavárny a cestovní kanceláře. Islámská nadace se nachází v prvním patře, jedná se vlastně o informační centrum a zároveň modlitebnu. Někdy se toto centrum označuje jako mešita, nicméně v Praze se nachází pouze jedna na Černém Mostě. Ihned při vstupu do Nadace se zároveň vchází do modlitebny a je nutné se zout. Informátoři se shodli na tom, že ve všední dny jsou modlitebny poloprázdné. Návštěva centra tuto skutečnost jen potvrdila, byli tu pouze asi čtyři modlící se muslimové. Islámská nadace zároveň

slouží jako informační centrum, kde je možné se blíže seznámit s islámskou kulturou prostřednictvím mnoha brožurek a knih, které zde návštěvník má k dispozici. Arabista a ředitel Islámské nadace Vladimír Sánka z důvodu časové tísně přislíbil zodpovězení několika otázek prostřednictvím emailu. Otázky byly zaměřeny na obecné informace o muslimské minoritě, dodržování islámských zvyků a tradic a jeho komplexní pohled na muslimy v České republice a jejich organizaci. Pohled vedoucího této instituce na muslimskou komunitu posloužil jako doplňující prvek k danému badatelskému projektu.

Jak již bylo zmíněno, výzkum probíhal mezi informátory ve věku 19 až 45 let, kteří pobývají na území České republiky alespoň jeden rok. Výběr informátorů probíhal několika způsoby. Prvotní výběr by se dal označit jako metoda „sněhové koule“ (snowball sampling). Jednalo se v podstatě o sondu v okruhu známých ohledně doporučení nějakého příslušníka muslimské komunity v České republice. Pak někteří informátoři poskytli doporučení na další informátory, kterým mohli sami sdělit zkušenosti z výzkumu a jeho účel. Tímto způsobem bylo osloveno nejvíce informátorů, kteří byli nejprve kontaktováni prostřednictvím e-mailu s vysvětlením záměru výzkumu a žádostí o poskytnutí rozhovoru, který se uskutečnil na základě dohodnuté schůzky. Zhruba třetina informátorů byla získána pomocí náhodného výběru a oslovení na sociální síti Facebook, konkrétně ze skupiny Česká republika - Čeští muslimové. Také se stalo, že někteří potenciální informátoři, kteří byli osloveni přes Facebook na zprávu o výzkumu a žádost o rozhovor nereagovali.

Vybraný vzorek informátorů je různorodý hned z několika hlediska věku, země původu i délky pobytu v České republice. Celkem bylo provedeno patnáct polostrukturovaných rozhovorů, které byly nahrávány na MP4 přehrávač, následoval přepis rozhovorů a nakonec jejich analýza. Rozhovory probíhaly většinou na veřejném místě, např. v kavárně či restauraci. Dva rozhovory byly provedeny v domácnosti informátora. Část rozhovorů byla vedena v anglickém jazyce, zejména u informátorů, kteří český jazyk neovládají. U jednoho rozhovoru, prováděného s manželským párem ze Sýrie, zároveň jako překladatel působil manžel informátorky, která neumí česky. Čtyři informátoři byli z Liberce a zbytek z Prahy. Délka rozhovoru se pohybovala v rozpětí 60 až 90 minut.

Všichni informátoři poskytli rozhovory ochotně, někteří z nich byli překvapeni a potěšeni, že o tematiku jejich identity je zájem. Po zjištění základních biografických údajů byly jednotlivé otázky koncipovány tak, aby přiměly informátora se rozprávět a byla tak vyvíjena snaha o vytvoření narativního charakteru rozhovoru. Otázka směřující k příchodu do České republiky měla podnítit v informátorovi vyprávění o prvotním kontaktu s českým prostředím a začátcích „nového“ života. Pokračování rozhovoru bylo provázeno těmito okruhy otázek:

- motivy migrace
- dodržování islámských zvyků a tradic jako zdroj posilování náboženské identity
- role etnické identity
- způsob a míra integrace
- budoucnost v České republice
- vztah s českou majoritní společností a mediální obraz

Většina informátorů byla zastoupena muži, což odráží celkový migrační trend komunity, kdy mezi muslimskými přistěhovalci se vyskytují především muži. Tři informátoři pocházejí z Afriky (Ghana, Tunisko, Maroko) a zbytek z Asie (Sýrie, Jordánsko, Pákistán, Jemen, Turecko, Indonésie, Afghánistán), vyjma jedné informátorky z Čečenska. Nejkratší doba pobytu v České republice byla u dvou informátorů dva roky. V obou případech se jednalo o migranty, kteří sem přišli za účelem studia. Tři informátoři jsou v České republice dva až tři roky, šest informátorů zde pobývá čtyři až šest let a šest informátorů déle jak deset let. Všichni dotazovaní jsou vesměs se zdejšími životem spokojeni a líbí se jim tu. Někteří z nich dokonce získali trvalý pobyt. Pouze pětina češtinu neovládá, zbytek informátorů ano, každý však na jiné úrovni, což je dané především délkou pobytu a mírou integrace, případně okolnostmi, které je přivedli k tomu se český jazyk naučit a ovládat hovorový jazyk. Schopnost ovládat jazyk se ukázala jako klíčová pro integraci do českého prostředí, zejména pro uplatnění na pracovním trhu.

Všichni informátoři se deklarovali jako muslimové, protože se jako muslimové narodili, ale důležitým rozlišovacím faktorem bylo dodržování islámských zvyklostí. Podle toho byli zástupci muslimské komunity rozděleni na praktikující a nepraktikující muslimy. Hledisko dodržování náboženské praxe se také liší u každého jedince a dvě třetiny informátorů byly označeny za praktikující muslimy. Rozhovory byly anonymizovány, v textu se nacházejí fiktivní jména.

Tabulka níže pro přehlednost uvádí biografické údaje jednotlivých informátorů.

Tabulka č. 1: Přehled charakteristik informátorů

Jméno	Věk	Země původu	Doba pobytu v ČR	Praktikující muslim	Znalost češtiny
Fatima	28 let	Indonésie	6 let	ne	ano
Ines	35 let	Čečensko	10 let	ano	ano
Leila	20 let	Sýrie	3 roky	ano	ne
Salima	40 let	Turecko	10 let	ne	ano
Ali	34 let	Jordánsko	15 let	ano	ano
Džamal	41 let	Pákistán	11 let	ano	ano
Faiz	40 let	Ghana	6 let	ano	ne
Hassan	35 let	Tunisko	5 let	ano	ano
Isa	28 let	Turecko	2 roky	ne	ne
Jusuf	19 let	Afghánistán	4 roky	ne	ano
Habib	27 let	Maroko	5 let	ano	ano
Karim	45 let	Sýrie	12 let	ano	ano
Abdul	30 let	Irák	10 let	ne	ano
Mustafa	25 let	Pákistán	6 let	ano	ano
Ahmed	20 let	Jemen	2 roky	ano	ano

Zdroj: Vlastní zpracování

3. Teoretická část

3.1 Literární rešerše

V současné době najdeme různé tituly zabývající se tématem muslimské minority na území České republiky. Jejich počet však není tak velký jako např. ve srovnání s vietnamskou komunitou, která je daleko početnější než muslimská komunita. Z odborných publikací je třeba zmínit knihy českých orientalistů a odborníků na islám, zejména Bronislava Ostřanského, Miloše Mendela a Luboše Kropáčka, kteří vydali řadu knih samostatně nebo díky vzájemné spolupráci. Mezi tyto publikace patří *Islám v srdci Evropy* (2007), *Islám a české země* (1998) a *Duchovní cesty islámu* (2006). Jako další zdroj informací posloužila také kniha od české socioložky Evy Pavlíkové (2012) s názvem *Muslimští migranti a český sekulární stát*, která se věnuje nejrozličnějším aspektům života muslimů v České republice. Jedná se v podstatě o jedinou knihu, která zahrnuje informace a charakteristiku muslimské komunity v České republice a zároveň jsou tyto informace podloženy výzkumnými zjištěními z rozhovorů s muslimskými migranty. Cílem výzkumu bylo zaměřit se na identitu migrantů, zda byla migrací posílena a které atributy identity spíše vymizely z jejich života v důsledku migrace.

Mezi další výzkumné práce patří pilotní projekt *Integrační proces muslimů v České republice* od Daniela Topinky (2006/2007), který působí jako kulturní antropolog na Univerzitě Palackého v Olomouci. Z jeho výzkumné zprávy vyplývá, že mediální obraz muslimů se zaměřuje především na stereotypy. Muslimové jsou prezentováni jako cizinci a nositelé odlišných kulturních znaků, které jsou vnímány negativně. Reflexe kulturní a náboženské tradice v rámci běžného života je minimální a v důsledku toho, je ze strany muslimů cítit značná nespokojenost s tím, co se o nich píše. V muslimské komunitě se tak objevují snahy o zřizování vlastních médií, zejména webových stránek a ty pak sehrávají významnou roli při konstruování obrazu komunity a identity, zároveň slouží i jako nástroj k udržování kontaktu s ostatními muslimy.

Výzkum *Situace Arabů v Plzni* od studentky antropologie ZČU Lenky Derianové (2001) se zabývá skupinou lidí žijících na území města Plzně a pocházejících z arabských zemí, tedy oblastí Blízkého východu (Libanon, Sýrie, Jordánsko, Írán, Irák), dále státy Arabského poloostrova (Saudská Arábie, Jemen,

Spojené arabské emiráty, Omán), státy severní Afriky (Egypt, Tunisko, Libye, Alžírsko). Jeho cílem je poskytnout čtenáři informace o každodenním životě zkoumané skupiny včetně konfliktních situací, do nichž se dostává. Sběr dat probíhal především v období od srpna do prosince 2001.

Integrace Arabů v Praze, v Liberci a v Plzni od Simony Hoškové (2002) se zaměřuje na vzájemné vztahy Arabů v těchto městech a většinovou společností. Autorka komparuje poznatky získané od arabských migrantů, zabývá se motivy jejich příchodu do České republiky, jejich každodenní život, postoj k náboženství i stereotypy. Výzkumná práce *Manželství s cizincem (cizinkou) muslimského vyznání* od Barbory Drápalové a Ilony Kolářové (2002) je hloubkovou sondou, která se v mnohém vymyká standardním výzkumům zaměřeným na problematiku života cizinců v České republice. Jejím předmětem je oblast rodinného života a soužití ve smíšeném manželství. Cílem výzkumu bylo identifikovat problémy a naznačit cesty dalších možných výzkumných postupů. Realizován byl v Plzni a okolí jako modelovém krajském městě, kde muslimské obyvatelstvo nevytváří rozsáhlou kompaktní komunitu jako např. v Praze, ale má zde zastoupení zejména mezi intelektuály a též mezi méně vzdělanou populací, zejména soukromými podnikateli. Zmíněné výzkumy autorek Derianové, Hoškové, Drápalové a Kolářové z let 2000 a 2001 jsou součástí *Sborníku Integrace cizinců na území České republiky*, vydané Akademií věd České republiky v roce 2003.

Pro osvětlení mediálního obrazu českých muslimů byla navíc využita analýza autorky článků na portálu migraceonline.cz Martiny Křížkové (2006) *Neviditelná menšina*, která se snaží analyzovat, jaký je obraz muslima z pohledu médií, zda o muslimech publikují pravdivé a objektivní informace, v jakém kontextu jsou informace podávány a zda jsou ovlivněny mediálně konstruovaným obrazem o islámu ze zahraničí.

3.2. Identita a kolektivní identita

Předkládaná diplomová práce se v teoretické rovině zabývá otázkou kolektivní identity a jejich různých specifických forem, kterými může být identita náboženská a etnická. Než k těmto formám přistoupíme, je dobré si ozřejmit chápání identity jako takové. Označení identita pochází z latinského slova *idem*, což znamená totožnost. Identita člověka neslouží pouze jemu samotnému, aby se vyznal v okolní realitě, ale také aby se vyznal sám v sobě a orientoval se určitým směrem. Svou identitu člověk dává určitým způsobem znát a umožňuje tak ostatním, aby s ním mohli jednat (Václavík 2010: 20).

Identita je konstruována na základě zdrojů kulturní povahy. Britský analytik Chris Barker (2006) chápe identitu jako vzájemné propojení emocí člověka s okolním světem, který je vázán na kulturu. Utváření identity je ovlivněno naší kulturou, vkusem, postoji, přesvědčením a životním stylem. Identita tak není fixně danou součástí našeho vlastnictví, ale je emocionálně zatížena a pracuje s proměnlivostí a schopností reagovat na sociální a kulturní okolnosti.

Na pojem identita lze nahlížet z několika úhlů pohledu. V obecném slova smyslu se jedná o sebedefinici, spjatou s tradicí jako způsobu předávání vzorů chování určité kultury. Podle sociologů Petera Bergera a Thomase Luckmanna se identita utváří během sociálních procesů, a jakmile je vytvořena, je udržována, obměňována, dokonce i přebudována sociálními vztahy. Konstrukce identity je neukončený proces a identita se podle okolností mění. Tato práce je zaměřena především na tzv. kolektivní identitu, zahrnující mimo jiné identitu sociální, národní a náboženskou. S konstrukcí identity souvisí zároveň pojetí mnohvrstevnosti identity jedince v moderní společnosti, protože dochází k prolínání a překrývání různých a někdy těžko slučitelných typů identit. Kolektivní identita plní integrační funkci, čímž u jedince vytváří pocit sounáležitosti mezi členy dané komunity. Je přirozenou lidskou potřebou patřit k určitému celku v závislosti na příslušnosti k území, etnické či jazykové skupině, ideologii, kultuře apod. Často však dochází ke konstruování většího množství identit současně v rámci jednotlivých okruhů. Každý jedinec si sám vytváří mnohvrstevnost navzájem odlišných identit, které se mohou doplňovat, nebo jsou naopak v rozporu (Šindlářová 2002: 263-264; Berger, Luckmann 1999: 170-171).

Je nutné rozlišovat pojem identita a identifikace. Identifikací rozumíme proces, kterým se utváří naše individuální já. Člověk od svého narození prochází identifikačními procesy, prostřednictvím nichž se identifikuje s blízkými osobami (rodiči) v jeho okolí. Rodiče jsou klíčovými aktéry, ovlivňující svého potomka. Velkou roli hraje autorita plynoucí právě z jeho výchovy od rodičů. Později tento vnější vliv směřuje také ze strany vychovatelů, učitelů apod. Tak se dítě postupem času od svých rodičů vzdaluje. Pro svobodu člověka je nezbytná možnost identifikovat se s mnoha různými skupinami (Kubátová 2008: 38-39; Marada 2006: 67).

3.2.1 Etnicita jako druh kolektivní identity

Jelikož se zabýváme muslimskou komunitou v České republice, jejichž zástupci pocházejí z různých zemí, je pozornost věnována též identitě etnické. Etnické vědomí jako soustava názorů a postojů k určité skupině a současně identifikace s tímto společenstvím a vědomí její odlišnosti od jiných skupin se vytváří postupně a je součástí začleňování člověka do společnosti, tedy jeho socializace. Etnicita se mění vlivem změny etnického prostředí, např. vlivem migrace. Etnické odlišnosti vznikají během diferenciací v rámci společnosti a etnicita se nachází ve vztahu mezi dvěma i více skupinami, ale nenáleží skupině samotné (Barth 1969: 17-18; Eriksen 2007: 105).

Etnická příslušnost nemá biologickou podstatu, ale získává se socializací v rámci určitého národně kulturního kontextu, který je v souladu s národností rodičů. Etnická příslušnost se váže k pokrevně-kulturnímu společenství vymezenému rodovými genealogiemi, mytickými činy předků, rodným krajem, tradicemi, jazykem či náboženstvím. Ve vzrůstající míře se mění na identitu, o kterou se cíleně usiluje. V případě, že se člověk stane součástí jednotně jednajících masy, dochází ke ztrátě osobní identity. Etnické identity jsou produktem přítomné potřeby orientovat se v novém nepřehledném sociálním prostoru, vzniklém geografickým a sociálním přesunem (Barša, Strmiska 1999: 67-68).

Etnicita může nabývat mnoha forem a týká se vlastní (pozitivní) skupinové identifikace, na rozdíl od pojmu rasa, která odkazuje k (negativní) kategorizaci lidí. Přesto rasa a etnicita jsou příbuzné koncepty, které se částečně překrývají. Etnicita je aspekt sociálního vztahu mezi osobami, které se pokládají za zásadně odlišné od členů ostatních skupin, jejichž existenci si uvědomují a s nimiž vstupují do kontaktu. Lze ji

proto definovat také jako sociální identitu v případě, že kulturní rozdíly pravidelně ovlivňují vzájemný styk členů těchto skupin. Etnicita má v tomto smyslu politickou a organizační a navíc symbolickou a významovou stránku (Eriksen 2007: 24-25, 27, 37]).

Z praxe samotných sociálních aktérů vyplývá existence smyslu pro etnicitu, jakožto forma praktického vědění, přítomná nejen ve způsobech, jakými si představujeme společnost a svět kolem nás, ale také v každodenních sociálních interakcích a institucích sociálního systému. Skrze tyto interakce se společnost stává prostorem etnokulturních vztahů a pole etnokulturních identit. Smysl pro etnicitu neznamená pouze uvědomění si toho, že kolem nás existují etnické kolektivity, ale zároveň tuto skutečnost vytváří. Povědomí o etnicitě nelze redukovat na teoretické myšlení založené na systematických formách a kategoriích. Smysl pro etnicitu tak nezaujímá své místo jen v myšlení lidí, ale především v jejich jednání a slouží také jako nástroj sociální orientace, určující místo člověka ve světě i místo těch druhých (Szaló, Hamar 2005: 70-71).

Termín „etnická skupina“ zavedl v roce 1964 antropolog Raoul Naroll a jako etnickou skupinu/jednotku chápal skupinu či populaci, která se dokáže biologicky sebeobnovovat, sdílí zásadní kulturní hodnoty, které následně naplňuje specifickým kulturním chováním, má vlastní způsob vnitřní komunikace a je chápána jako soudržná jak svými členy, tak cizinci, (nečleny). Od šedesátých let se výklad tohoto pojmu posunul díky antropologovi Fredriku Barthovi, který se zaměřil na vytváření symbolických hranic mezi etnickými skupinami, čímž se do popředí dostává také pojem hranice (Barša, Strmiska 1999: 67-68; Hirt 2007: 5-6).

Etnickou skupinu tak lze chápat jako skupinu lidí, kteří se hlásí ke společnému původu, hovoří stejným jazykem, případně dialektem a tuto skutečnost si uvědomují a proklamují a zároveň věří, že mají společnou historii a kulturu, čímž se odlišují od okolních etnických skupin, které znají. Příslušníci takové skupiny navíc obývají společné území, které chápou jako vlastní. Etnické skupiny se navzájem odlišují tím, nakolik jejich členové užívají etnických identit při rozlišování sebe samých, zároveň si však uvědomují existenci příslušníků jiných etnických skupin, s nimiž jsou v kontaktu (Bittnerová, Moravcová 2011: 15-16, 31).

Barth posuzuje etnickou skupinu hlavně na základě sociální organizace. Etnické skupiny musíme definovat zevnitř, z perspektivy jejich členů. Barth definuje etnicitu jako soubor kategorických askepcí, které klasifikují jednotlivce dle „základní, nejobecnější identity“, má-li být členství v etnické skupině sociálně účinné, musí být uznáno samotnými aktéry, proto považuje toto kritérium za zcela klíčové. Není důležité, jak se členové určité skupiny navenek liší ve svém jednání, záleží na tom, zda deklarují svou loajalitu ke sdílené kultuře příslušníků dané skupiny. Podle Bartha etnickou skupinu definuje vztah k jiným skupinám a její hranice, která je sociálním produktem, který může mít různou důležitost a může se měnit v čase. Barth také tvrdí, že kulturní odlišnost by ve skutečnosti mohla být důsledkem a nikoli příčinou hranic. Etnické hranice nemusí být nutně hranicemi teritoriálními, ale spíše sociálními, nedokážou úplně izolovat jednu skupinu od druhé, naopak přes ně přechází neustálý tok informací, interakcí, směny a někdy i osob. Etnické hranice jsou neviditelnou dělící linií mezi etnickými skupinami, které vůči sobě vymezují svou identitu a odlišnost (Eriksen 2007: 73, 75, 78).

Etnická skupina většinou označuje minoritní sociální skupinu, kulturně odlišnou od skupiny majoritní. Jedná se o neorganizovanou sociální skupinu, kde dochází k interakci mezi členy v kontextu sdílených hodnot s ohledem na vzájemné etnické vazby. Etnickou menšinu pak chápeme jako skupinu cizinců, kteří se z hlediska domácího obyvatelstva usadili dočasně nebo trvale na „cizím“ území, tedy území domácího většinového obyvatelstva. Příslušníci etnické menšiny pocházejí z jednoho etnika, jedné etnické skupiny, nebo jsou domácími za členy jednoho etnika považováni. Zkoumání etnických menšin souvisí s pojetím migrace a migrantů a někdy bývá spojována i s pojetím globalizace (Bittnerová, Moravcová 2011: 17; Eriksen 2007: 78).

Komunitou rozumíme způsob organizace života, porozumění lokalitě a kvalitě sociálních vztahů. Tyto okolnosti jsou zdrojem kolektivní identity. Podle Topinky (2006/2007) lze v případě muslimských migrantů v České republice hovořit o vnitřně heterogenní komunitě. Praktikující muslimové se podílí na aktivitách ve prospěch Muslimské obce, zapojují se do organizace života obce a tvoří jádro komunity. Na okraji této komunity najdeme ty, kteří se za muslimy sice považují, ale nejsou praktikujícími muslimy. Muslimská komunita je tedy spíše komunitou prostorově

rozptýlených muslimů s jádrem praktikujících muslimů a vlivem imigrace do České republiky se rozrůstá.

3.2.2 Náboženská identita jako druh kolektivní identity

Náboženství je projevem sociálního jednání jedince. Francouzský sociolog Émile Durkheim (2002) definoval náboženství jako soubor věr a praktik vztahujících se k posvátným věcem, kolem kterých se lidé sdružují do společenství. Každé náboženství v tomto pojetí obsahuje určitou věrouku, soubor rituálů a dalších forem jednání a v neposlední řadě také představuje společenství lidí, kteří tyto rituály a věrouku sdílejí.

Náboženství slouží jako nástroj k vytváření a posilování identity a zároveň pomáhá člověku najít odpověď na otázku “kdo jsem”, “kam patřím” a “co mám společného s dalšími lidmi”. Náboženská identita tedy určuje, co má jedinec “identického” s ostatními, ať už vyznávají stejné hodnoty nebo ne a vymezuje ho v rámci konkrétního náboženského společenství a zbytkem společnosti, kde se nachází. Náboženská identita se týká jak identity individuální, tak skupinové. Každý, kdo vyznává nějaké náboženství, zastává určité postoje a hodnoty, ty však nemusí být přesně totožné s hodnotami a postoji jiného člověka, který patří do stejné náboženské komunity (Lužný 2011: 18).

Identita, která je spoluutvářena a posilována náboženstvím je velmi pevná a věřící tak může pociťovat svou náležitost k určitému řádu a také ostatním lidem, kteří sdílí stejný postoj. Posilování individuální a skupinové náboženské identity závisí na sociálním sdílení obrazu světa, hodnotového systému a systému jednání, jedinec musí vědět, že toto všechno nesdílí sám a že je tento postoj správný. K funkci společného sdílení postojů a hodnot slouží místa, jako jsou kostely, mešity, synagogy a další modlitebny. Tato místa slouží jako prostor sociálních interakcí. Čím více je jedince integrován do náboženského společenství, tím je jeho náboženská identita silnější, čehož může být dosaženo také pomocí rituálů. Nově příchozí členové náboženské komunity se začleňují do společenství právě díky účasti na rituálech a taktéž u stávajících členu komunity mají rituály velký význam pro posilování identity v rámci společenství. Náboženská identita jedince je utvářena integrací jedince do náboženského společenství, které dává řád a smysl jeho životu a zároveň ho integruje

do společnosti a tento proces funguje i opačně tím, že náboženství sjednocuje společnost jako celek (Lužný 2011: 18).

V současné době se často mluví o tzv. krizi náboženské identity. Buďto může docházet k přizpůsobování se současnému světu ze strany stávajících náboženských skupin nebo k odmítání jistých prvků náboženství samotnými lidmi. Uvádí se například pokles účasti na náboženském životě nebo pokles závaznosti ortodoxních myšlenek apod. (Václavík 2010: 31).

Otázka slučitelnosti náboženství a modernity je stále aktuální. Americký sociolog Peter L. Berger, kdysi zastánce sekularizační teorie, nyní zastává názor, že “předpoklad sekularizovaného světa je mylný a je vidět, že svět je až na pár výjimek stejně nábožensky zanícený jako kdysi”. Současný svět ukazuje, že modernizace nemusí nutně vest k oslabení náboženství. Náboženství může i nadále být nositelem konzervativních idejí národní, kulturní či etnické integrity (Vido 2008: 29-30, 41).

3.2.3 My vs. oni, stereotypy

Pole kolektivních identit je rozděleno na segregované prostory „nás“ jako většinové společnosti a „jich“, tedy menšin. Tyto prostory nejsou jen segregované, ale současně hierarchicky uspořádané. Většinová společnost pak vytváří symbolickou hranici, rozlišující mezi dominantními a minoritními identitami. Dominantní identity reprezentují národní kolektivitu, zdají se tak být nadřazenější etnické kolektivě (Szaló, Hamar 2005: 69). Obdobně lze uvažovat i vztah mezi majoritní křesťanskou či ateistickou identitou, která stojí proti minoritní identitě islámské.

Představitelé národnostních a náboženských menšin a cizinců jsou vnímáni majoritní společností jako ti „cizí“, „jiní“, „druzí“, jsou nositeli odlišného životního stylu nebo alespoň některých odlišných charakteristik způsobu života. Tyto odlišnosti pak mohou být z pohledu většiny vnímány na jedné straně jako rušivé elementy, na druhé straně jako zpestření každodennosti, majorita je může odmítat, ignorovat, tolerovat i přijmout a vnímat jako obohacení života většinové společnosti (Bittnerová, Moravcová 2006: 14).

V každém společenství se potýkáme s faktem, že ne všichni mohou být jeho součástí kvůli jeho hranicím. Ty však mají nespočet podob a často je obtížné identifikovat faktory, které danou skupinu ohraničují. V závislosti na variabilitě

kulturní identity nalezneme také širokou škálu možností ohraničení etnických skupin, které vznikají na základě toho, že jsou vytvořeny hranice této skupiny (Eriksen 2007: 21, 27).

K utváření hranic dochází vlivem řady faktorů a také vnímáním odlišností. Hranice v rámci skupiny mohou být symbolické i sociální. Symbolické hranice jsou výtvořem sociálních aktérů pro kategorizaci předmětů, lidí, praktik, ale i prostoru a času. Lze na nich sledovat dynamiku sociálních vztahů mezi jednotlivými skupinami. Rozdělují jednotlivce do skupin na základě jejich definování a současně se vymezují vůči těm „druhým“, které vylučují. Symbolické hranice mohou výrazně ovlivnit a omezit sociální interakci. V takovém případě se stávají hranicemi sociálními, které mohou nabývat charakteru sociální exkluze či třídní a rasové segregace a vést k diskriminaci. Sociální hranice se projevují v nerovném přístupu, distribuci zdrojů a sociálních příležitostí (Sklenářová 2012: 29).

V souvislosti s existencí jakýchsi hranic předpokládáme vymezení skupin „my“ jako členové společenství a „oni“, tedy ti, kdo přicházejí zvnějšku. Symbolická hranice mezi „my“ a „oni“ je konstruovaná na základě tzv. *boundary makers*, tedy rozlišovacích znaků jako je jazyk, barva pleti, náboženství apod. Hranice jsou pohyblivé podle aktuální situace, buď mohou být rozšiřovány, nebo zužovány. Minoritní identita je zřetelnější, než ta majoritní (Hirt 2007: 11; Eriksen 2007: 147, 150).

Barth ve své knize *Ethnic Groups and Boundaries* (1969) prezentuje model etnicity jednotlivých skupin, kde hranice nejsou tak jednoznačné, a mezi kulturou a etnickou identitou neexistuje jednoduchý a přímý vztah. Rozpracovává tento model etnických vztahů a vymezuje oproti ztotožňování etnické skupiny a kulturní jednotky, zdůrazňuje, že takové definice etnických skupin nám umožňují předpokládat, že udržování hranic je neproblematické a vyplývá z izolace, která je obsažena v rasové a kulturní odlišnosti, sociální separaci a jazykových bariérách, spontánním a organizovaným nepřátelstvím. Není až tak podstatné, jaké existují kulturní rozdíly mezi jednotlivými skupinami, ale jaké jsou mezi nimi vztahy a jak jsou rozdíly chápány těmi, kterých se týkají. Právě Barth poprvé zdůraznil, že vzájemnou komunikací rolí mezi příslušníky určité skupiny dochází k jejich utvrzování, protože každý si opakovaně uvědomuje, kde je jeho místo. Zabýval se otázkou, jak je možné, že etnické

skupiny žijí vedle sebe a dochází mezi nimi k výměně zboží, idejí a migraci osob z jedné skupiny do druhé při zachování kulturní odlišnosti (Eriksen 2007: 66-67).

Abychom byli schopni poznat skupinovou identitu a danou kulturu a to, jak se chová ve vztahu k jiným kulturám, je nutné především prozkoumat hranice, oblasti kontaktu a střetávání kultur. Není správné předpokládat z hlediska kulturní jedinečnosti etnických skupin, že etnické skupiny mají tendenci být izolované. Barth naopak tvrdí, že daleko užitečnější je na specifickou sdílenou kulturu nahlížet jako na výsledek dlouhodobého sociálního procesu. Dalším nesprávným předpokladem je to, že udržování etnických hranic je zcela neproblematické. Vzhledem k tomu, že skupiny jsou v neustálém vzájemném kontaktu, musíme přetrvávající existenci kulturní variability vysvětlit, nejde totiž o přirozený jev (Eriksen 2007: 72-74).

Obraz cizince není ze strany české společnosti příliš jednoznačný a zároveň není identifikován jako anomálie či symbol společenského neúspěchu. Schopnost jeho integrace do společnosti však bude záviset na tom, zda cizinec společnost přesvědčí, že se od ní neliší, než faktem, že ji může obohatit svou odlišností (Uherek: 2008: 21).

Stereotypizace odkazuje k vytváření a následnému uplatňování typizovaných představ o kulturní specifičnosti dané skupiny, které jsou všeobecně rozšířené a nemusí odpovídat sociálně realitě, tudíž neposkytují přesný obraz toho, co lidé skutečně dělají a jací jsou. Hrají také důležitou roli při vymežování hranic vlastní skupiny. Pojem „stereotyp“ poprvé použil Walter Lippmann (1960) podle něhož je svět, ve kterém žijeme, představován do jisté míry zprostředkovaně, tedy nepřímou a my tak často nejsme schopni adekvátně reagovat. Pro tuto skutečnost zavádí pojem „pseudo-prostředí“, jež je ovlivněno vytvořenými mentálními obrazy na poli médií. S tím souvisí i fenomén „veřejného mínění“, který definuje jako mentální obrazy světa, sebe sama, „těch druhých“, jejich potřeb, cílů a vztahů, společných pro určitou skupinu lidí. Právě stereotypy jsou nejvýraznějším projevem tohoto neobjektivního vnímání. Jedná se o stabilní mentální obrazy o určitých jevech, předem definovaných kulturou, ve které žijeme (Eriksen 2007: 52-54).

Německá sociolingvistka Uta Quasthoffová (1973) označuje stereotyp jako verbální výraz přesvědčení o etnické skupině lidí, případně o jednotlivci, které je sdíleno větší skupinou lidí. Jedná se o formu soudu, jež neopodstatněně zjednodušujícím a zobecňujícím způsobem a s emocionálně hodnotící tendencí

připisuje nebo upírá určité vlastnosti či formy chování. Se stereotypizací úzce souvisí předsudky, které chápeme jako negativní postoje vůči určité sociální skupině. Stereotypy pak bývají verbalizovány dvojitým způsobem, a to buď explicitně (přímo), nebo implicitně formou narážek.

Na rozdíl od stereotypů, jsou předsudky podle amerického psychologa Gordona W. Allporta definovány jako odmítavé až nepřátelské postoje vůči člověku, který patří do určité skupiny, jen proto, že tam patří s předpokladem, že má nežádoucí vlastnosti připisované právě této skupině. Ne všichni samozřejmě s touto definicí doslova souhlasí, ale lze se shodnout na tom, že předsudky vždy vznikly z důvodu rozdílnosti jednotlivých lidí na základě různých kultur, národů, hodnot, barvy pleti a jazyků. Mnohé z předsudků nám byly vštěpovány výchovou, vzděláním a stále nám je vštěpuje společnost, kde žijeme. Dalo by se říci, že některé z nich jsou součástí naší identity. Soudy, názory a postoje mají svůj původ v hodnotách kultury, která nás obklopuje a ovlivňuje (Kosek 2011: 23, 25).

Stereotypy umožňují společnosti určitým způsobem uchopit a zařadit do svého řádu to, co se mu vymyká a z neznámého „cizince“ se stává „cizinec“ známý, o kterém předpokládáme, jak se bude chovat. Na jedné straně pak dochází k tomu, že onen „cizinec“ je iracionálně stigmatizován a na straně druhé danou kulturou asimilován. Často pomocí stereotypů přistupujeme k těm záležitostem a subjektům, které jsou nám nejvzdálenější, nejen ve smyslu geografické vzdálenosti, ale i kulturní či sociální. Abychom stereotypy překonali, je nutné poznat hlouběji to, čeho se určitý stereotyp týká a umožní nám tak na danou věc nahlížet z různých úhlů pohledu (Václavík: 2003: 25-26).

3.3 Charakteristika islámu

Islám je monoteistickým náboženstvím a po křesťanství druhé nejrozšířenější náboženství na světě. Je zdrojem zásad jednání a chování, pravidel, která jsou součástí každodenního života muslimů. Jedná se o prvek jednoty a identifikace, vyhranění se proti západnímu světu a jeho hodnotám. Samotné slovo „islám“ znamená mír, odevzdanost a poslušnost. Principem islámu je tedy bezvýhradné přijetí Božího učení a odevzdání se do vůle Boží. Učení islámu bylo zjeveno jeho proroku Muhammadovi. Muslim je člověk, který věří v Boha a usiluje o úplnou přeměnu svého života podle vedení, které zjevil Bůh a

podle výroků Proroka Muhammada. Jedním ze základních principů islámu je fakt, že sjednocuje věřící různých národností. V České republice se islám také uchytil, začíná se rozvíjet a získává si stále více příznivců z řad českých občanů (Kropáček 9, 67; Bittnerová, Moravcová 2006: 182, 200).

Islám je definován jako náboženská instituce a zároveň náboženské pouto založené na Koránu a náboženských praktikách ustanovených prorokem Muhammadem během jeho zvěstování v letech 610 až 632. Islám svými dogmaty, rituály a normami zahrnuje a řídí všechny oblasti člověka jako jednotlivce i celé komunity. Podle muslimské víry byl Muhammad Poslem božím a posledním v řadě proroků. Muslimové věří, že ho Bůh pověřil předáním Koránu celému lidstvu. Po jeho smrti v roce 632 se islám rozšířil od Uzbekistánu až po Andalusii ve Španělsku. Navzdory tlakům se islámská komunita snažila najít způsoby svého politického sjednocení a sjednocení svého učení. Napjatá situace mezi stoupenci islámu propukla v násilný konflikt v letech 656 až 657, kdy se stoupenci čtvrtého nástupce po Muhammadovi – Alího násilně postavili skupinám oddaným Muhammadově vdově Aišě. Rozkol mezi oběma skupinami byl nevyhnutelný a rozdělil muslimy na sunnity, kterých je většina a šíity (Reeber 2008: 7, 9, 11).

Korán, také označovaný jako svatá kniha je pramenem islámu a předmětem velké úcty. Má statut Zjevené knihy a jeho forma a obsah byly kodifikovány přísným způsobem a musí být předávány a uchovávány v arabštině. Korán klade důraz na tři oblasti, podává zprávu o Božích projevech, dodržuje Boží právo a podává zprávu o posledním soudu. Kodifikace islámského práva zapříčinila vznik několika právních škol a odráží pluralitu výkladů kritérií, která umožňují islámské normy uplatňovat (Reeber 2008: 13, 15, 19).

Pět pilířů islámu je základ života muslima a spočívá v dodržování pravidel, jako je vyznání víry v jedinečnost Boha a jeho proroka Muhammada (*šaháda*), každodenní vykonávání modliteb (*salát*), poskytování almužny potřebným (*zakát*), dodržování ramadánu, což spočívá v sebe očistě ducha i těla prostřednictvím půstu (*saum*) a v neposlední řadě pouť do Mekky (*haždž*) pro ty, kteří jsou toho schopni (Abdalati 2010: 36; Kropáček 1998: 92).

S modlitbou úzce souvisí očista, nazývána *tahára*, která je nezbytná před prováděním samotné modlitby. Existuje několik stupňů znečištění. Lehké znečištění vzniká při dotyku na nečistou věc, jako je víno, lihoviny, nečistá zvířata (vepři a psi), dále zdechliny, krev, hnis, zvratky, výkaly a mléko nejedlých zvířat. Člověk se znečišťuje i konáním potřeby, spánkem, mdlobami, dotykem osoby opačného pohlaví a dotykem pohlavních orgánů. Není dovoleno se modlit nebo dotýkat Koránu ve stavu lehkého znečištění. To lze odstranit omytím, při malém znečištění postačí umytí obličeje, rukou až k loktům, nohou ke kotníkům. Pokud je věřící znečištěn větší měrou, je nutné podstoupit koupel celého těla a vypláchnout ústa a nozdry. Kvůli této praxi, jsou modlitebny a mešity vybaveny umývárny, aby věřící mohli očistu svého těla vykonat před modlitbou (Kropáček 1998: 93).

Modlitba je hlavním každodenním rituálem praktikujícího muslima a je platná pouze za splnění konkrétních podmínek. První je již zmíněná očista těla, dále čistota místa a oděvu, správný směr modlitby, znalost modlitebních časů zbožné předsevzetí. Modlitbu koná věřící bez obuvi, oděv je pokládán za čistý v případě, že nepřišel do styku s nečistou věcí. Není povinné modlitbu vykonávat v mešitě, postačí jakékoliv čisté místo. Přesto někteří muslimové dávají přednost mešitě, protože společnou modlitbou je posilována jejich sounáležitost a setkání za účelem modlitby je i společenskou záležitostí. Toto platí především v pátek, kdy má polední modlitba zvláštní význam a je spojena i s promluvou imáma – tedy náboženské autority. Muslimové se modlí směrem k Mekce (qibla), který je v mešitách vyznačen výklenkem, nazývaným mihráb. Modlitební časy jsou dané a věřící by je měl dodržovat a modlit se pětkrát denně (za úsvitu, v poledne, odpoledne, při západu slunce a v noci). Jestliže se muslim nemůže modlit ve stanovené době, může si modlitbu nahradit později.

V měsíci ramadánu je během postních dnů věřící povinen zdržovat se jakéhokoliv jídla a pití a vůbec polknutí čehokoliv, kouření, pohlavního styku a záměrného zvracení. Pokud možno, měl by muslim v ramadánu konat dobré skutky. Půst je každý den přerušen od západu do východu slunce, kdy je dovoleno jíst a pít. Půst nemusí dodržovat staří nebo nemocní lidé, také těhotné a kojící ženy, lidé na cestách a ti, kdo vykonávají těžkou fyzickou práci. Ramadán je měsícem sebezapření,

ale i radosti, která vyplňuje noci a vrcholí v posledních dnech a o svátcích, jimiž je ramadán ukončen. Jde o svátek ukončení půstu a malý svátek (Kropáček 1998: 109).

Pouť do Mekky je jednou z dalších povinností a je povinná pro všechny dospělé muslimy, kteří jsou tělesně i duševně zdraví a mají k poutní cestě dostatek prostředků. Výše uvedené pilíře víry jsou závazné pro všechny muslimy, ale pokud jde o náboženskou praxi a věrouku, existují samozřejmě určité rozdíly, které vycházejí jednak z příslušnosti k určité geografické oblasti nebo k některé z právních škol či islámských sekt, další rozdíly jsou dány individuálním přístupem člověka k víře. Učení a praxe, víra a předpisy, zvyky a tradice, práva a povinnosti, vzdělání a společenské normy, to vše je součástí islámu. I muslimové, kteří k víře přistupují laxně, jsou ovlivnění pospolitostí, jejíž vliv je tradiční. Loajálnost a solidarita ke společenství je základním prvkem dobrého chování muslimů, individualita je potlačena na úkor společenství (Kropáček 1998: 91-113).

Rodinné právo je nedílnou součástí právních předpisů, které se opírají přímo o Korán. Manželství je uzavřeno na základě písemné smlouvy mezi ženichem a zákonným zástupcem nevěsty za přítomnosti dvou svědků. Svobodný muž se smí oženit se čtyřmi ženami, ale pod podmínkou, že všechny budou stejně zabezpečeny. V islámu se klade velký důraz na rozlišování mužských a ženských rolí. Muži mají povinnost zabezpečit rodinu finančně a žena by se měla postarat o domácnost. Muž má právo ženě zakázat vycházet z domu a žena má právo odmítnout muže doprovázet na cestách. Má rovněž právo na péči o děti, u chlapců do sedm až devět let a u dívek do jejich puberty (Kropáček 1998: 127).

3.4 Migrace

V současné době představuje migrace komplexní fenomén, na který je možné nahlížet z pohledu jednotlivých přístupů a teorií které podléhá různým kritériím v rámci její typologie. Vymezuje se kritérium lokalizace, kdy rozlišujeme migraci mezinárodní a interní v rámci jednoho státu. Dalším kritériem je příčina migrace, zda se jedná o dobrovolnou či nedobrovolnou, kdy je migrant donucen okolnostmi, např. politickými nebo náboženskými důvody. Posledním kritériem je časovost, určující, zda je migrace permanentní nebo dočasná. Většina teorií migrace nespĺňují kritéria teorií, protože často nemají obecnou platnost. V souvislosti se studiem migrace existuje celá

řada přístupů a jedním z nich je „push-pull“ teorie, představená v šedesátých letech dvacátého století. Tato teorie se zaměřuje na faktory, které ovlivňují rozhodnutí jedince migrovat. Na jedné straně stojí „push“ faktory, které podnítlí migranta ze země odejít. Jedná se např. o demografický růst, nízkou úroveň životních podmínek, nedostatek ekonomických a pracovních příležitostí, politické represe apod. Na straně druhé působí pozitivní „pull“ faktory, lákající migranta do cílové země. Mezi tyto faktory lze zařadit poptávku po práci, dostupnost pozemků, příznivé ekonomické příležitosti i politické svobody (Drbohlav, Uherek 2007: 127; Henig 2007: 3-4).

Neoklasický ekonomický přístup se zaměřuje zejména na příjmové rozdíly a podmínky zaměstnání v cílových zemích, bere tak v úvahu náklady na případnou migraci, k níž dochází poté, co se jedinec na základě výhodnosti poměru nákladů a výnosů z případné migrace rozhodne k přesunu ze země původu do cílové oblasti, přičemž se snaží maximalizovat svůj užitek, nejčastěji výši příjmu. Principy neoklasické ekonomie inspirovaly ke vzniku makro a mikro teorie. Makroteorie chápe migraci z hlediska makroekonomických ukazatelů, jako důsledek nerovnováhy příjmů a výdajů na pracovním trhu jednotlivých států. Naproti tomu mikro teorie je odrazem racionální kalkulace poměru výdajů a užitku jedince, který se snaží maximalizovat svůj zisk a brát v úvahu např. náklady na cestu, na dobu, než si najde práci, dále úsilí naučit se jazyk a porozumět kultuře v cílové zemi a samotné nalezení práce s případným uplatněním svých dovedností, tedy využití lidského kapitálu migranta. Z neoklasické teorie pak vychází nová ekonomie migrace, jež nahlíží na migraci jako na proces kolektivního rozhodování jedince v rámci rodiny nebo domácnosti jakožto větších sociálních jednotek a za účelem maximalizace příjmu dané jednotky a zároveň minimalizace rizik, chudoby apod. Příkladem může být migrace jedince, který je vyslán do cílové země za prací, ale jeho rodina nadále zůstává v zemi původu a je závislá na příjmech migranta plynoucích ze zahraničí (Henig 2007: 6; Vojtková 2005: 1-2).

Z neoklasické ekonomie vychází rovněž teorie dvojího trhu, ta se orientuje především na poptávku zemí po pracovní síle v cílových zemích a na rekrutování pracovní síly v rozvojových zemích. Hlavním motivem migrace je tak nedostatek pracovní síly ve vybraných sektorech ekonomiky a tuto mezeru na trhu zaplňují právě imigranti. Naopak v teorii světového systému je migrace vyústěním historického uspořádání tržních vztahů v rámci světového systému, což lze velmi dobře vidět na

migračních proudech mezi bývalými koloniemi a západními státy Evropy. Specifický pohled na migraci přináší teorie sítí, která zdůrazňuje význam mezilidských vazeb. Migranti tudíž generují své sociální vazby na základě příbuzenských, kamarádských, národnostních a jiných sociálních vazeb, které hrají klíčovou roli v procesu rozhodování, zda migrovat či ne. Tyto vazby jsou někdy označovány jako sociální kapitál, který poskytuje migrantům důležité zdroje informací, sociální nebo finanční pomoc a často i podporu v případě osobních problémů, díky mezilidské vazby slouží jako určitá forma záchranné sítě před případnými riziky. Jako nejdůležitější lze označit vazby rodinné, ty napomáhají při usazování přistěhovalců v zemi a při vytváření komunit. Skupiny migrantů pak vytvářejí svou vlastní ekonomickou a sociální infrastrukturu prostřednictvím různých spolků, obchodů, zábavních podniků, služeb apod. (Henig 2007: 6-7; Vojtková 2005: 3).

Institucionální teorie vznikla na základě fungování institucionálních subjektů, které rovněž tvoří určitou síť, podporující a formující migraci. Často se mluví o tzv. migračním průmyslu, kde na jedné straně stojí organizace, případně jednotlivci jakožto organizátoři nelegální migrace za účelem zisku. Jejich praktiky sahají od pašování lidí ze země původu, po najímání migrantů zaměstnavateli až po svatby „na oko“ s cílem získat občanství. Druhou skupinu tvoří nevládní a mezinárodní organizace, poskytující informace a rady příchozím migrantům (Vojtková 2005: 3).

Oproti zmíněným teoriím a přístupům, které vycházejí z toků peněz, průmyslové produkce a ekonomického chování jedinců, stojí koncept migračních systémů, vycházející z propojenosti několika geografických celků migračními toky. Propojené země si navzájem vyměňují nejen migranty, ale i zboží a kapitál. Mezi regionální migrační systémy patří např. západní Evropa, severní Amerika atd. Jeho výhodou je větší míra obecnosti a možnost jednotlivé koncepty libovolně kombinovat. Teorie migračních systémů předpokládá změny migračních systémů v čase a v závislosti na změnách v regionech a rovněž předpokládá historické a kulturní vazby území, kde dochází k migracím, včetně technologických vazeb (Vojtková 2005: 4; Uherek 2008: 75-76).

Důsledkem migrace je změna etnické skladby obyvatel, chování jednotlivců a skupin, jejich hodnot a idejí, promítajících se do charakteru měst, do ekonomických aktivit i mezinárodních vazeb. Ovlivňuje také politické zájmy, ale i velikost a směr dopravních

trajektorií. Průběh migrace a následná adaptace na nové podmínky úzce souvisí s dosavadní zkušeností migranta a jeho kulturou, formovanou jazykem, znalostmi, zvyky a hodnotami, které si s sebou přináší ze země původu a vše se tak odráží v jeho etnicitě, ale i ekonomickém a sociálním postavení v zemi původu. Předpokládá se, že migranti nepřicházejí do nové země za účelem plné integrace, ale chtějí žít v cílové zemi se svými rodinami a zároveň udržovat kontakty i se svými blízkými ve své domovině (Uherek 2008: 5-6).

Teorií transnacionální migrace se zabývá sociolog Csaba Szaló (2007) a uvádí, že tato teorie patří k novým trendům soudobých procesů migrace. Dochází k propojení původních a nových míst pobytu přistěhovalců, kteří se snaží udržovat sociální vztahy vázané na místo původu a nevzdávají se své původní identity. Spíše dochází k paralelním procesům začleňování se do přijímací společnosti a udržování přeshraničních sociálních vazeb se zemí původu, aniž by se vzdali původní identity. Životní způsob přistěhovalců tedy vykazuje znaky přímé závislosti na pravidelně a dlouhodobě udržovaných přes-hraničních sociálních vazbách.

3.5 Integrace na pozadí multikulturalismu

Cizího příslušníka považujeme za odlišného buď proto, že mluví jiným jazykem, nebo protože se liší zvyklostmi a tradicemi své původní země, nebo že vyznává jinou víru, příp. pochází z jiného etnika. Při realizaci procesu integrace určité menšiny je třeba si položit otázku, koho, jak a proč máme integrovat. Způsob integrace závisí na tom, kdo je integrován. Jedná-li se o imigranty různých typů, nemůže být integrace prováděna stejným způsobem (Sartori: 2011: 70-71, 74).

Integrace je dalším teoretickým konceptem, na který je nahlíženo několika způsoby. Politolog Reiner Bauböck charakterizuje dvě základní interpretace pojmu integrace, která podle něj má pozitivní konotaci. Integrace může být chápána jako stav, resp. soudržnost nějaké společnosti nebo celku nebo se jedná o změnu stavu – konkrétně vstupu jednotky, tedy rozšíření daného systému začleněním nových jednotek, kterou může být jednotlivec, ale i skupina migrantů. Do stávajícího sociálního řádu se promítají hodnoty sdílené přijímací společností, které určují podobu a podmínky vnitřní soudržnosti, ale zároveň způsoby, které jsou legitimní pro její změnu. Na základě těchto předpokladů se v jednotlivých imigračních zemích

formuje strategie vůči přistěhovalcům, z níž pak vycházejí i konkrétnější definice a podoby integrace imigrantů, které se promítají do práva a sociální politiky. Podle profesora sociologie Friedricha Heckmanna je možné integraci chápat jako vytváření nové struktury z jednotlivých částí, jako zlepšování vztahů v rámci struktury a jako přidávání jednotlivých prvků nebo částí struktur do existujících systémů, jež se propojí a vytvoří se celek. Integraci jednotlivců nebo skupin příchozích osob je proto třeba nahlížet skrze způsob jejich začlenění do existujících struktur a skrze typ a kvalitu propojení těchto nových populací s existujícím systémem na základě socio-ekonomických, legálních a kulturních vztahů (Tollarová 2006).

Socioložka Blanka Tollarová (2006), která cituje výše zmíněné autory, využívá koncept integrace pro charakterizování procesu ve společnosti, zatímco „soudržnosti“ má na mysli stav, tedy konkrétní podobu sociálního řádu. Způsob integrace v jejím pojetí pak znamená podobu a způsob zajišťování soudržnosti společnosti, které nemusí být vždy integrační, ale často jsou právě asimilační a vylučující ty, kdo se chtějí nově zapojit do života společnosti. Přístup k imigrantům a způsob integrace a vychází jak z historie každého státu, tak z předpokladů o sociálním řádu. Současně je ovlivněn i tradicí, národní sebedefinicí, migrační zkušeností států nebo jejich současným politickým směřováním, členstvím v nadnárodních celcích nebo směřováním vnitřních reforem. Různé způsoby integrace znamenají uplatňování různých politik a nástrojů a záležití, pro koho jsou určeny a zda se uvažuje o začlenění nově příchozích do existujících struktur, které zůstanou spíše nezměněné, nebo zda dojde ke změně na straně imigrantů i většinové společnosti.

Proces začleňování cizinců do většinové společnosti probíhá dvěma směry, jednak ze strany migranta a na druhé straně z hlediska přístupu hostitelské společnosti. Standardními procesy začleňování se do společnosti jsou integrace, adaptace, asimilace a akulturace. V případě, že je migrant aktivní a přijme normy hostitelské společnosti, jedná se o adaptaci. Pokud si migrant přisvojí také zvyky a hodnoty majoritní společnosti, dochází k akulturaci. V obou případech je zřejmá snaha ze strany migranta se začlenit do společnosti. Opakem je však asimilace, kdy majoritní společnost diktuje podmínky, za kterých může migrant v dané zemi žít. Integrace je pak nejvhodnější formou pro začlenění migrantů a kombinuje společný zájem na vzájemném sblížení. V případě integrace dochází k pozvolnému a dobrovolnému přizpůsobení se novým

společenským normám, tradicím a podmínkám při zachování kulturních specifíků migranta. Integrace však nespočívá v tom, aby se jedinec stal stejným jako ostatní příslušníci skupiny, ale měl by si osvojit roli, respektovanou danou společností (Drbohlav, Uherek 2007: 9-10).

Tzv. multikulturalismus je založen na představě, odlišná kulturně-skupinová identita by neměla být důvodem k vyloučení v rámci společnosti, ale měla by být zohledněna a veřejně uznána. Sociálně-ekonomický vzestup jejich nositelů by měl být podporován spolu se zajištěním jejich občanské rovnosti a participace na rozhodovacích procesech. Podle teorie multikulturalismu se lidé různého etnického či kulturního původu stávají vůči sobě tolerantní, pokud se dobře znají. V demokratickém státě pak mohou vedle sebe koexistovat různá kulturní prostředí. V této teorii však hraje velkou roli vzájemná informovanost příslušníků různých etnických a kulturních skupin. Státní administrativa by měla podporovat a chránit kultury menšin před asimilačními nebo segregačními procesy. Problém však nastává s případy cizinců, kteří nejsou ochotní s většinovou společností koexistovat. Zatím se ale jedná o pouze nepatrný zlomek migrantů, na druhé straně se mu dostává největší publicity v masových médiích. Praxe multikulturalismu tedy neřeší problém soužití většinových a menšinových etnik (Barša 1999: 18; Bittnerová, Moravcová 2011: 22-23, 25).

Úspěšně fungující a bezkonfliktní multietnická a multikulturní společnost představuje ideál soužití obyvatel různých etnik a kultur. K dosažení tohoto stavu však brání zažitá stereotypy, předsudky, nedorozumění či neporozumění a nepřesné interpretace. Multikulturní ideologie má dvě roviny, jednak umožňuje lidskou rozmanitost, na druhé straně však znemožňuje, aby bylo s přistěhovalci zacházeno stejně jako s majoritní společností (Bittnerová, Moravcová 2006: 16; Eriksen 2007: 27).

Pojem multikulturní integrace označuje soubor postupů zapojování vyloučených stigmatizovaných skupin na všech úrovních integrace, a to kulturní, občansko-politické a sociálně-ekonomické. Začleňování je proces, který probíhá komplexním systémem cest od vztahů na mikro společenské úrovni, jako jsou smíšená manželství, až k makro oblastem na úrovni pracovního trhu. Skupiny tvořící společenský systém odpovídají na otázku, zda by měla být mezera ve vztahu k určitým kategoriím vyloučených osob definovaných na

základě třídy, místa, genderu, rasy, náboženství nebo národního původu uzavřena (Barša, Strmiska 1999: 155; Marada 2006: 58-59).

Integrace popisuje vzájemné vztahy mezi migranty a přijímacími společnostmi a zároveň také vyrovnávání se s kulturní diverzitou ze strany národního státu. Koncept integrace je podle Holznera nahlížen jako proces přijímání nových prvků, které se začleňují do stávajícího sociokulturního kontextu. Sociální integrace tak znamená úplné zapojení a jednotnost všech zúčastněných skupin (Holzner 1967: 51; Klvaňová 2009: 95).

Podle Bergera a Luckmanna (1999) se v souvislosti s integrací prolínají dvě různé reality, kdy je původní realita nahrazována realitou novou, čímž postupně dochází k transformaci dřívějšího světa jedince. Autoři Klaus Zimmerman a Amelie Constant (2009) zase nahlíží na integraci v ekonomické sféře a poukazují na vztah míry začlenění jednotlivce do majoritní společnosti pravděpodobnost na úspěch na trhu práce a obecně ekonomický prospěch jednotlivce. Integrace předpokládá, že imigranti přicházejí do stávajícího sociální, ekonomického a kulturního systému a postupně směřují k asimilaci. Existují čtyři možné výsledky procesu začleňování se do společnosti. Prvním typem je marginalizace, která nastává v případě ztráty etnicity a neúspěšného sblížení se společností. Dalším typem je asimilace, kdy se jedinec vzdá etnicity a splyne s celkem. V případě integrace dochází k přijatelnému kompromisu – při zachování etnicity dojde ke sblížení s majoritní společností. Nejvýznamnějším typem integrace je separace, kdy jedinec odmítá hostitelskou společnost a lpí na své etnicitě.

Integrační procesy přistěhovalců pak rozlišujeme na základě národnostní a etnické heterogenity přistěhovalců, podle úrovně ekonomického, sociálního a kulturního kapitálu, na základě odlišného typu pobytového statutu a motivů migrace. Všechny tyto ukazatele také závisí na podmínkách hostitelské společnosti a snaze integraci podpořit jak ze strany imigrantů, tak ze strany majoritní společnosti (Rákoczyová, Trbola 2010: 108).

V rámci hodnocení míry integrace je zdůrazňován sociální status komunity, která se buduje v interakci s českou společností. Určujícími faktory pro stanovení sociálního statutu je úroveň vzdělání imigrantů, jejich ekonomická prosperita a postavení na českém trhu práce. Na druhé straně je pro sociální status klíčová také vnitřní sociální homogenita komunity, míra její vnitřní sociální stratifikace, provázanost sociálních sítí, skupinová

snaha integrovat se a nelze opomenout ani sebereflexi vlastního postavení vůči většinové společnosti (Bittnerová, Moravcová 2011: 12-13).

Integrace je možné charakterizovat jako proces probíhající v několika sférách. Strukturální integrace se projevuje nabýváním práv a postavení v hlavních institucích přijímacího státu. Kulturní integrace si vyžaduje kulturní a behaviorální změny a změny postoje jedince. Sociální sféra integračního procesu pak znamená začleňování do privátních sfér přijímací společnosti skrze přátelské vazby, partnerské vztahy nebo členství v různých klubech a organizacích. Obtížně měřitelnou sférou je identifikační oblast integrace, protože se odráží v subjektivních pocitech sounáležitosti a identifikace s přijímací společností. Můžeme se setkat i s vnější sférou integračního procesu, která značí postoj přijímací společnosti. Pro každou sféru lze stanovit několik indikátorů integrace (Drbohlav 2010: 92).

Pro lepší pochopení úrovní integrace je předložena tabulka níže, která rozlišuje jednotlivé atributy jednotlivých úrovní integrace a faktory, které je ovlivňují.

Tab. č. 2: Úrovně integrace a její atributy

Úrovně integrace	Atributy	Faktory ovlivňující integraci
Sociální	Bydlení Trvalé usídlení Délka pobytu	Udělení občanství, azylu Finance
Kulturní	Jazyk a komunikace Vzdělávání Udržování tradic, náboženství a etnicity	Náboženské vyznání Rodina imigranta Vzdělání
Ekonomická	Trh práce Ekonomické postavení	Zaměstnání
Politická	Volební právo Participace	Zobrazování přistěhovalců v médiích

Zdroj: Vlastní zpracování

4. Praktická část

4.1 Migrace a migrační politiky po roce 1989 na území České republiky

Po roce 1989 v důsledku politických změn došlo k zásadnímu průlomů zahraniční migrace. České země se v průběhu 90. let začaly stávat čím dál více cílem nejen dočasné pracovní migrace, ale i trvalého přistěhovalectví. Migrační vlny po roce 1989 lze rozdělit do několika etap. První etapa označovaná bezprostředně souvisela s politickými změnami roku 1989 a znamenala zejména návratovou migraci, která byla v roce 1992 dokončena zvýšenou česko-slovenskou migrací v souvislosti s rozdělením Československa. Od roku 1993 do roku 1997 probíhala druhá etapa, kdy docházelo k migracím z jiných zemí. Třetí etapa probíhající do roku 2000 vykazovala snížení intenzity zahraniční migrace (Baršová, Barša 2005: 219; Drbohlav 2010: 77-78).

Zlom nastal v roce 2004, kdy Česká republika vstoupila do EU a z hlediska migrační politiky došlo ke změně právního přístupu k občanům EU, EHP a Švýcarska a jejich rodinným příslušníkům na straně jedné a k příslušníkům třetích zemí na straně druhé. V letech 2005 až 2007, v období ekonomického růstu, kdy byla nízká míry nezaměstnanosti a nedostatek pracovních sil, docházelo k dovozu méně kvalifikovaných pracovních sil ze zahraničí a rovněž nárůstu účelových sňatků cizinců s občany České republiky. Od roku 2008 převládají snahy státu redukovat počty cizinců na základě restriktivní novely zákona, která je v řadě oblastí daleko přísnější¹. Tento vývoj migrace však nezachycuje významnou skupinu migrantů, kteří v České republice pobývají přechodně na základě povolení k dlouhodobému pobytu (víza nad 90 dnů). Pokles cizinců ze třetích zemí může být odrazem poklesu poptávky po pracovní síle (Drbohlav 2010: 81; Kušniráková, Čížinský 2011: 498, 501).

4.2 Legislativní úprava postavení cizinců na území České republiky

Nejdříve je nutné rozlišit, jaký je rozdíl mezi přistěhovalcem a uprchlíkem. Jako přistěhovalec se označují ti, kdo opustí svou vlast za účelem trvalého pobytu v jiné zemi nebo využijí jiné země jako tranzitní k dočasnému pobytu, aby se pak mohli přesunout do

¹ Podle této novely může rodinný příslušník českého občana získat povolení k trvalému pobytu až po 2 letech legálního pobytu v ČR. Dále také MV bude kontrolovat výši a zdroje příjmů cizinců i způsob podnikání. Dochází také k navýšení správních poplatků a sazby zdravotního pojištění (Kušniráková, Čížinský 2011: 502).

další země. Naopak uprchlík je ve své vlasti pronásledován z politických, náboženských či etnických důvodů a v souvislosti s ohrožením je nucen svoji vlast opustit a hledat azyl v jiné zemi, ten však není udělován z důvodů sociálních nebo ekonomických².

Cizinci v České republice se odlišují tzv. pobytovým statutem, který určuje rozsah práv a povinností každého migranta. Zpravidla se jedná o trvalý nebo přechodný pobyt, který se váže k určitému účelu pobytu jako je studium, zaměstnání, podnikání či sloučení rodiny a uděluje se na základě víza. K udělení víza nad 90 dní dochází na základě splnění konkrétních požadavků, jako je např. prohlášení o délce a účelu pobytu, doklad o zajištění ubytování apod. K získání občanství je nutné minimálně pětileté povolení k trvalému pobytu, zrušení dosavadního občanství, trestní bezúhonnost a znalost českého jazyka (Horáková 2003: 82-83).

Ještě v první polovině roku 2014 upravoval postavení, práva, povinnosti a omezení cizinců zákon č. 326/1999 o pobytu cizinců. Ke změně tohoto zákona došlo v červnu 2014, kdy nabytí platnosti zákon č. 101/2014. Nejvýraznější změnou je zavedení nového pobytového titulu tzv. zaměstnanecké karty, která je ekvivalentem žádosti o dlouhodobé vízum za účelem podnikání. Zaměstnanecká karta je určena pro všechny druhy zaměstnání bez ohledu na stupeň požadované odborné způsobilosti. Právní řád České republiky rozlišuje cizince na azylanty, žadatele o azyl, osoby s povoleným trvalým pobytem v České republice a osoby s povoleným přechodným pobytem. Tyto kategorie jsou pak definovány konkrétními právními předpisy. Na rozdíl Úmluvy OSN o právním postavení osob bez státní příslušnosti v české legislativě neexistuje pozitivní vymezení pojmu „osoba bez státní příslušnosti“. Cizince definuje cizinecký zákon jako fyzickou osobu, která není státním občanem České republiky, aniž by rozlišoval státní příslušnost dané osoby. Česká republika na svém území uplatňuje řadu cizineckých režimů, které v různé míře poskytují cizincům práva a výhody. Pobyt cizinců na území České republiky je trojího typu – krátkodobý (vízum do 90 dnů), přechodný (vízum nad 90 dnů) a trvalý (Günter 2008: 5; Právní rámec postavení cizinců 2000: 3).

²Bliže k tématu viz *Zásady zákona o pobytu, přistěhovalectví a azylu*. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna.

Česká republika je rovněž jedním ze signatářů tzv. *Ženevské konvence o právech uprchlíků*, ta se odráží v zákoně o azylu č. 325/1999 Sb., který upravuje podmínky, za nichž je možné požádat o azyl z náboženských, politických a jiných důvodů a upravuje průběh tzv. řízení o udělení mezinárodní ochrany. Žadatelem o mezinárodní ochranu je každý cizinec, který podal žádost o ochranu z náboženských, politických, příp. národnostních důvodů a tím vstupuje do tzv. řízení o udělení mezinárodní ochrany, aby se zjistilo, zda jsou uvedené důvody oprávněné. Žadatel nejprve projde měsíční karanténou v tzv. přijímacím středisku ministerstva vnitra a poté je přemístěn do pobytového střediska (uprchlického tábora). Každý žadatel obdrží povolení k pobytu maximálně na dva měsíce a na rozhodnutí o udělení azylu může čekat několik měsíců i let. Žadatel o azyl nesmí být rok od podání žádosti legálně zaměstnán, teprve pak může požádat o pracovní povolení na úřadu práce. V případě vyhovění žádosti je udělen tzv. politický azyl, který je roven z hlediska pobytového statutu trvalému pobytu se stejnými právy a povinnostmi. Pokud se neprokáže důvod k udělení politického azylu, je možno udělit tzv. azyl z humanitárních důvodů v případě velmi závažných podmínek v zemi původu. Existuje také tzv. institut doplňkové ochrany pro ty žadatele, jejichž žádosti o udělení azylu nebylo vyhověno, ale v důsledku dočasně nepříznivé situace je není možné vrátit do země původu. Doplňkové ochrany mohou uprchlíci využít pro dobu maximálně jednoho roku (Günter 2008: 5-7).

Získání státního občanství v České republice je vnímáno spíše jako prostředek pro možnost žít „plnohodnotný život“, než jako výsledek úspěšného procesu integrace. Jedním z důvodů, proč žádat o české občanství, je například možnost získat plnohodnotný status a přístup na trh práce, větší jistota práv, zájem o aktivní politickou participaci nebo lepší možnost cestovat a studovat v ostatních zemích Evropy a světa. Na druhé straně existují i důvody, proč cizinci o státní občanství žádat nechtějí, případně nemůžou. Jedním z nich je fakt, že trvalý pobyt umožňuje téměř stejná práva jako občanství, kromě práva volebního. Dalším důvodem může být výše poplatku za udělení občanství, nespokojenost s tamním životem nebo nesplnění legislativních požadavků nutných k získání občanství (Sokačová 2014: 5-6).

4.3 Integrace v praxi

Česká republika prošla v oblasti tvorby migračních a integračních politik zrychleným vývojem. Systematicky uplatňovaná politika integrace cizinců se začala v České republice formovat v druhé polovině devadesátých let, a to zejména v důsledku zvyšujícího se počtu cizinců z různých zemí, kteří se rozhodli v České republice natrvalo usadit. Počet cizinců legálně dlouhodobě pobývajících v České republice je k roku 2011 přibližně 436 tisíc osob. S tímto novým fenoménem zvyšujícího se trvalého usazování cizinců na území České republiky vyvstává i potřeba jejich začlenění do české společnosti. Od 1. ledna 2004 tvorba integračních politik přešla pod správu Ministerstva práce a sociálních věcí. Se vstupem České republiky do EU v roce 2004 došlo k rozdělení cizinců na dvě skupiny, a to na cizince, kteří jsou občany členských států EU a mají tak na území České republiky přiznána práva srovnatelná s českými občany, a na cizince z tzv. třetích států (nečlenských zemí EU), jejichž pobytové podmínky jsou odlišné a rozsah jejich práv závisí na typu jejich pobytového režimu. Integrační politika státu se proto v současnosti zaměřuje především na cílovou skupinu cizinců ze třetích zemí. Populace imigrujících cizinců je významně diferencovaná podle míry motivace trvale se usídlit v České republice (Analýza přístupu imigrantek a imigrantů ke vzdělávání a na trh práce v České republice 2007: 4-5; Baršová, Barša 2005: 236, 239).

Na poli integrační politiky v rámci integrace migrantů vznikl jako reakce na zvýšený počet pobývajících cizinců v České republice první ucelený vládní dokument s názvem „*Zásady koncepce integrace cizinců na území České republiky*“. Jeho cílem bylo vytvořit vhodné podmínky pro systematický rozvoj dobrých vztahů mezi jednotlivými komunitami. V roce 2000 byla vypracována podrobnější a konkrétnější „*Koncepce integrace cizinců na území České republiky*“, která rozdělovala kompetence a odpovědnost za přípravu projektů mezi vládní resorty s cílem podpory projektů zaměřených především na zvyšování informovanosti migrantů a českých občanů. Na naplňování cílů integrace se významně podílely nevládní a neziskové organizace (Drbohlav 2010: 76-77).

V roce 2005 byla představena nova verze integrační koncepce s definovanými předpoklady integrace cizinců, definované jako obousměrný proces sjednocování

domácího obyvatelstva a migrantů do jedné společnosti s důrazem na jednotlivce. Tato koncepce zahrnovala čtyři prioritní oblasti integrace s cílem zvýšit znalost českého jazyka mezi migranty a jejich dětmi, dále podporovat ekonomickou soběstačnost, zvýšit povědomí migrantů o české společnosti a podporovat vztahy mezi migranty a většinovou společností. K další změně integrační politiky došlo v roce 2008, kdy byl ustanoven cíl předcházet vytváření uzavřených komunit migrantů a tím se vyhnout jejich sociální exkluzi, což by měla zajistit tzv. integrační centra, zřízená ve všech krajích (Drbohlav 2010: 83-84).

Je obtížné vyhodnotit výsledky integrace migrantů v České republice, protože není systematicky monitorována. Integrační politika státu se zaměřuje na azylanty, cizince s trvalým pobytem a cizince s vízem nad 90 dnů a délkou pobytu minimálně 365 dnů. Samotný proces integrace probíhá v různých sférách. Model integrace na území České republiky by se dal označit jako cirkulační, v oblasti integrační politiky se zastává spíše restriktivní postoj vůči imigrantům, zatímco vůči cizincům, kteří jsou na území České republiky usazeni s trvalým pobytem je zastáván postoj k jejich integraci (Günter 2008: 8; Kušniráková, Čížinský 2011: 512).

Sociálně-ekonomický typ integrace je založen na duální identitě – dělbě mezi občanskou příslušností k dané politické jednotce na straně jedné a příslušností k etnické či kulturně odlišené skupině na straně druhé. Dimenze tohoto začlenění je směřována na trh práce, trh s byty, sociální stát a systém vzdělávání, zatímco sociální integrace se týká především mezilidské komunikace, vzájemných vztahů migrantů s majoritní společností a jejich přístupem k samotné integraci. Současná strategie vládní politiky v oblasti integrace cizinců je cílená do oblasti posilování vzájemných vztahů cizinců a majoritní společnosti, dále je orientována na poskytování podmínek k prohlubování znalosti češtiny, sociokulturní orientace cizince ve společnosti a ekonomické soběstačnosti cizinců. Je však důležité se zaměřit i na další fenomény, a to příslušnost ke skupině využívání jejich sociálních sítí, zda je dobrovolná či nedobrovolná, protože najdeme cizince, kteří žádnými vazbami na své krajany nedisponují (Barša, Strmiska 1999: 155; Bittnerová, Moravcová 2010: 130-132).

V České republice existuje řada spolků a organizací posilující integraci cizinců. Mezi nejznámější patří **Centra na podporu integrace**, která cizincům poskytují

informace, poradenství i kurzy češtiny. Jejich cílem je sociokulturní orientace cizinců a podpora rozvoje občanské společnosti prostřednictvím spolupráce s nestátními neziskovými organizacemi a dalšími subjekty. Další známou organizací je **Poradna pro integraci**, sloužící cizincům jako sociální a právní poradna, rovněž poskytuje doučování a výuku češtiny, podporuje kulturní identitu a respekt k odlišnosti a rovné příležitosti. Cílem je také zajistit aktivity komunit cizinců na území České republiky.

Evropská kontaktní skupina se zaměřuje na vzdělávání migrantů a migrantek, čímž podporuje jejich integraci. **Meta o.s.** zase poskytuje svým klientům kurzy češtiny, komunitní tlumočení, asistenci na školách, poradenství pro cizince v oblasti pracovní i vzdělávací, dále vzdělávací aktivity pro cizince a doučování. **Sdružení pro integraci a migraci** opět poskytuje právní a sociální poradenství a praktické informace a školení pro cizince, dále se snaží podporovat vzájemné soužití české veřejnosti s cizinci v rámci besed a workshopů na školách a multikulturních večerů. Z oficiálních webových stránek některých organizací není však patrné, jak napomáhají v procesu integrace konkrétně v případě muslimské minority.³

4.3.1 Organizace působící v České republice na podporu integrace muslimů

Potřeba vzájemně komunikovat vede především Araby k zakládání národních nebo kulturních spolků. Protože však nejsou jednotnou skupinou a panují mezi nimi různé politické orientace. Existuje celá řada spolků a společností s rozdílně orientovanou klientelou. Vůči české veřejnosti tyto spolky vystupují jako kulturně vzdělávací nebo orientované na rozvíjení česko-arabských kontaktů.

V popředí islámských organizací v České republice vystupuje **Ústředí muslimských obcí** (dále jen UMO), které je organizací sdružující muslimské obce, tedy pražskou, brněnskou a teplickou. UMO koordinuje jejich náboženskou, sociální, vzdělávací a kulturní činnost. Dále jedná a spolupracuje se zahraničními institucemi a organizacemi. Muslimské obce sdružují občany České republiky i jiné státní příslušnosti, kteří se hlásí k islámu a jsou příslušnými orgány muslimské obce přijati.⁴

³Seznam organizací je dostupný na webové stránce Programu migrace na migration4media.net/odkazy/neziskove-organizace-cr/.

Podrobnější informace o jednotlivých organizacích byly čerpány z jejich oficiálních webových stránek.

⁴Stanovy Ústředí muslimských obcí jsou dostupné online na webových stránkách UMO, viz www.umocr.cz/stanovyumo.pdf.

Pro Prahu je bezpochyby nejvýznamnější činnost **Islámské nadace**, která je neziskovou organizací s cílem naplňovat potřeby praktikujících muslimů v Praze a okolí. Mezi její hlavní činnosti patří provoz Islámského centra, charitativní a osvětová činnost. Součástí provozu Islámského centra je také provoz mešity a modlitebny, které slouží muslimům bez rozdílu jako centrum setkávání, modliteb a oslavy svátků. Nachází se zde knihovna, kde probíhají přednášky i výuka arabštiny. Zajišťuje islámské sňatky, pohřby i rituální obřizky chlapců. Prostřednictvím nadace jsou shromažďovány prostředky od muslimů sloužící jako almužna pro charitativní účely. Na poli osvětové činnosti se nadace snaží prezentovat muslimskou komunitu na veřejnosti.⁵

Další organizací je **Svaz muslimských studentů a mládeže** se sídlem v Praze, který pečuje o zájmy muslimských studentů v České republice. Jeho cílem je šířit a prohlubovat islámskou nauku mezi muslimy a posilovat kulturní vztah mezi Českou republikou a islámskými zeměmi.⁶ **Muslimská unie** zajišťuje šíření, plánování, zajišťování objektivních informací o islámu a podporuje vzdělávací činnosti v oblasti kultury. Dále podporuje sociálně slabé, nemocné, či jinak postižené muslimy, což zahrnuje i přímou fyzickou podporu muslimů, zajištění jejich materiálních potřeb, šatstva, hygienických potřeb, pomoc při likvidaci jim způsobených škod). Mimo jiné financuje obecně prospěšné cíle v oblasti unie a zajišťuje provozní zázemí pro život muslimů v České republice.⁷

Mozaiky o. s. Platform Dialog je nezisková organizace založená v roce 2005, usilující o vytvoření dialogu mezi lidmi různých ras, národností, náboženství a názorů, kteří mají zájem o dosažení společných cílů. Cílem organizace je odstranit „nedostatek povědomí a vzájemného porozumění mezi lidmi z odlišných kulturních základů a světonázorů vytvářejících konflikty, teror a války.“⁸

V rámci jednotlivých národností mezi muslimy v České republice existují rovněž přímo organizace, sdružující muslimy na základě jejich státní příslušnosti. Jedním z nich je **Občanské sdružení marockých občanů v České republice** má za cíl sdružovat marocké občany, žijící v České republice a docílit tak vzájemného poznání české a marocké kultury. Zaměřuje se především na definování zájmů a cílů členů

⁵Oficiální webové stránky Islámské nadace v Praze jsou www.praha.muslim.cz/about.html.

⁶Oficiální webové stránky Svazu muslimských studentů a mládeže jsou svazmuslim.cz/node/8.

⁷Oficiální webové stránky Muslimské unie jsou www.muslimskaunie.cz.

⁸Oficiální webové stránky Mozaiky o. s. Platform Dialog jsou www.platformdialog.cz.

Sdružení a hledání reálných východisek pro jejich uplatnění, dále ediční a vydavatelskou činnost a organizování odborných, kulturních, společenských a vzdělávacích akcí.⁹

Dalším z takových sdružení je **Palestinský klub v České republice**, jehož cílem je vytvořit osobám palestinské národnosti žijícím na území České republiky prostor a možnosti periodicky se scházet v duchu národních tradic a obyčejů. Tato setkání mají vést k posílení společenských a kulturních styků mezi členy klubu a upevňování vztahu mezi palestinským a českým národem. Cílem činnosti sdružení je také vytvářet stále lepší vztahy s ostatními palestinskými, arabskými a jinými institucemi, zejména v kulturní a společenské oblasti. Seznamování české veřejnosti s palestinskou arabskou kulturou a historií probíhá prostřednictvím kulturních a literárních besed a seminářů na různá témata.

Také **Česko-arabská společnost** od roku 1990 působí jako nevládní, nezisková organizace a navázala na činnost arabského výboru působícího od sedmdesátých let dvacátého století v rámci Československé společnosti pro zahraniční styky. Hlavní záměr Společnosti je přiblížit české veřejnosti historii, kulturu a život obyvatel arabských zemí prostřednictvím přednášek, seminářů, besed s cestovateli, arabisty a dalšími znalci arabských zemí, dále kulturních večerů, výstav fotografií, obrazů a rukodělných výrobků. Rovněž organizuje promítání arabských filmů i prodejní výstavy výrobků z arabských zemí. Mezi členy Společnosti patří významní odborníci z řad historiků, arabistů, egyptologů, učitelů, lékařů, obchodníků i techniků. Mezi členy se vyskytují i studenti vysokých a středních škol či turisté a obdivovatelé orientu a také čeští občané arabského původu.¹⁰

Proislam o.s. je nevýdělečné občanské sdružení založené českými muslimkami s touhou upevnit českou ummu, vzdělávat a připravit další generace na život v českém jazyce s cílem pořádat osvětové a vzdělávací programy, dále kulturní, sportovní a společenské akce, poskytovat informační a poradenské služby, a to především ženám a novým muslimkám. Dále se soustředí na vydávání publikací, periodik a dalších materiálů, pomáhá svým členům při přípravě a realizaci projektů, které jsou v souladu s

⁹Oficiální webové stránky Občanského sdružení marockých občanů v ČR jsou www.facebook.com/pages/OSMO-Ob%C4%8Dansk%C3%A9-Sdru%C5%BEen%C3%AD-Marock%C3%BDch-Ob%C4%8Dan%C5%AF/192679827454735?sk=info&tab=page_info.

¹⁰Oficiální webové stránky Česko-arabské společnosti jsou www.czech-arab.org/onas.php.

posláním sdružení. Mimo jiné se snaží navazovat kontakty s organizacemi podobného zaměření v České republice i zahraničí a spolupracovat s nimi včetně získávání příspěvků, podpory, dotací, grantů a darů za účelem financování sdružení, jeho aktivit a projektů.¹¹

Podle Topinky (2006/2007) se muslimové žijící v České republice navzájem liší a míra jejich integrace je úzce spjata se zmíněnými způsoby integrace. Jako příklad asimilace lze označit případy, kdy muslimští imigranti byli socializováni v prostředí islámu, ale po mnoha letech nakonec tradiční víru opustili. Ti, kteří přestali dodržovat tradiční normy, ale nadále věří v Boha, patří mezi integrované jedince. Muslimové, kteří striktně dodržují pravidla a normy islámu spadají do skupiny imigrantů, kteří se spíše separují od majoritní společnosti.

Konflikty vznikající mezi muslimskými přistěhovalci druhé a třetí generace a evropskou společností jsou jiného typu, než ty, na něž reagoval multikulturalismus – Evropa již nečelí jen odlišným etnickým identitám, ale zvláště náboženským identitám. Těžiště z otázky soužití evropských většin s odlišnými etnicko-kulturními menšinami se totiž přesouvá do otázky jejich soužití s nábožensko-ideologickými menšinami (Baršová, Barša 2005: 167, 179-180).

4.4 Charakteristika muslimské komunity v České republice

České země se nikdy nedostaly do trvalejšího přímého styku s islámskou civilizací a k prvnímu významnějšímu kontaktu s Turky došlo až v roce 1878 při okupaci Hercegoviny. Po anexi Bosny a Hercegoviny v roce 1908 začala etapa usazování muslimských obyvatel, kteří zde i po rozpadu monarchie většinou zůstávali a za nimi přicházeli další. Připojovali se také muslimští emigranti ze SSSR (převážně Čerkesové a Tataři). Do roku 1934 lze považovat muslimské imigranty za neorganizované společenství, převážně složené z obchodníků, studentů a živnostenských profesí (především cukráři). V polovině 30. let 20. století se muslimové v Praze, Brně a na Zlínsku začali sdružovat podle náboženské příslušnosti, do té doby se stýkali a praktikovali islámský rituál pouze jednotlivci spíše na národnostním základě. Pokus o ustavení muslimské obce se však potýkal s prvními spory mezi B. A

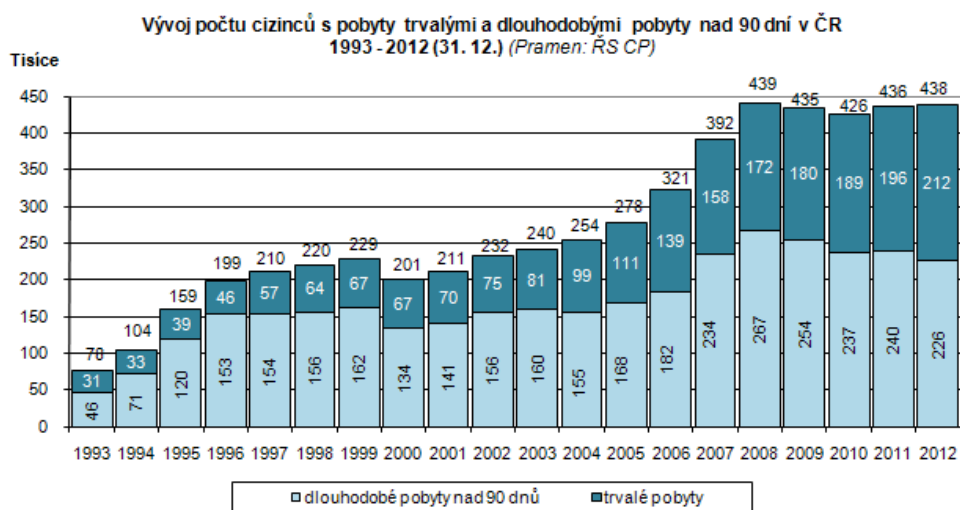
¹¹Oficiální webové stránky Proislam o.s jsou www.proislam.pise.cz

Brikciusem s arabskými a slovanskými muslimy. Následovalo rozdělení muslimské obce na dvě skupiny. Od konce druhé světové války až do roku 1989 muslimská obec byla oficiálně v nečinnosti. Zlom nastal v roce 1989, kdy došlo k založení Islámské nadace v Praze. Na počátku devadesátých let vznikl Svaz muslimských studentů a Islámská nadace v Brně. Po roce 2000 se muslimská komunita rozpadla kvůli osobním sporům a ideologickým rozdílům. V roce 2004 bylo vládou uznáno Ústředí muslimských obcí, jako zastřešující organizace jednotlivých muslimské obce v Praze, Brně a Teplicích. Aktuálně je zakoupeno 6 nemovitostí, sloužících věřícím jako mešity. V Praze se nachází dvě z nich, další je v Brně, Teplicích, Hradci Králové a v Karlových Varech. Věřící mají k dispozici také zhruba 20 modliteben, které se nacházejí ve větších městech po celé České republice (Bečka, Mendel 1998: 131-132).

4.4.1 Statistiky

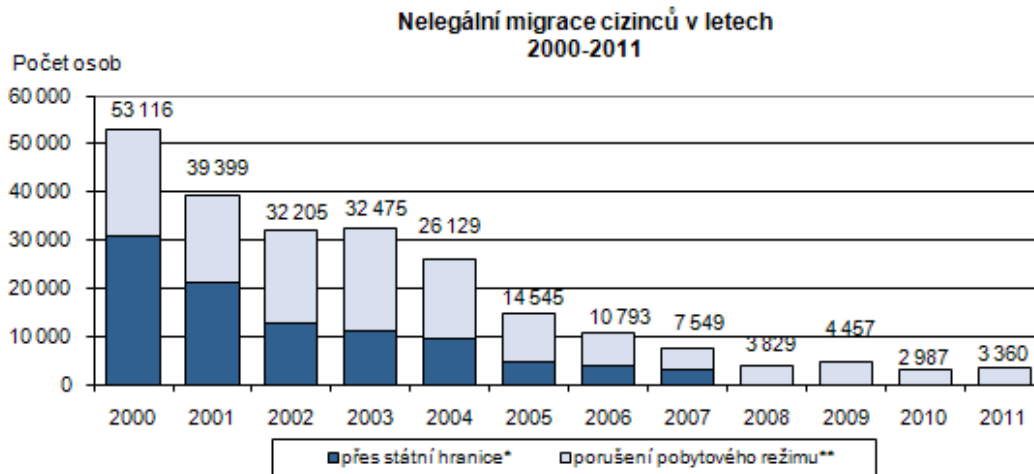
Tendence vývoje počtu cizinců je od roku 1993 rostoucí. Od roku 2008 se počet cizinců pohybuje kolem hranice 430 tisíc. V roce 2012 dosáhl celkový počet cizinců celkem 438 tisíc, z toho 212 tisíc tvořili cizinci s trvalým pobytem. Nelegální migrace sledovaná od roku 2000 byla nejmarkantnější právě v roce 2000, od té doby klesá. Rozdíl mezi roky 2000 a 2011 činí kolem 50 tisíc nelegálních migrantů. V oblasti nelegální migrace od roku 2002 jednoznačně převládají migranti, kteří porušili pobytový režim, což znamená nelegální pobyt na území našeho státu. Zbytek tvoří migranti, kteří využívají Českou republiku jako tranzitní území k cestě do západní Evropy. Co se týče počtu smíšených manželství, je tendence vývoje v letech 2002 – 2011 proměnlivá, ale výrazně převládají sňatky mezi cizinci muži a českými ženami (Český statistický úřad, 2012).

Obr. 1: Počty cizinců v České republice

Zdroj: Český statistický úřad, 2012

Obr. 3: Vývoj nelegální migrace

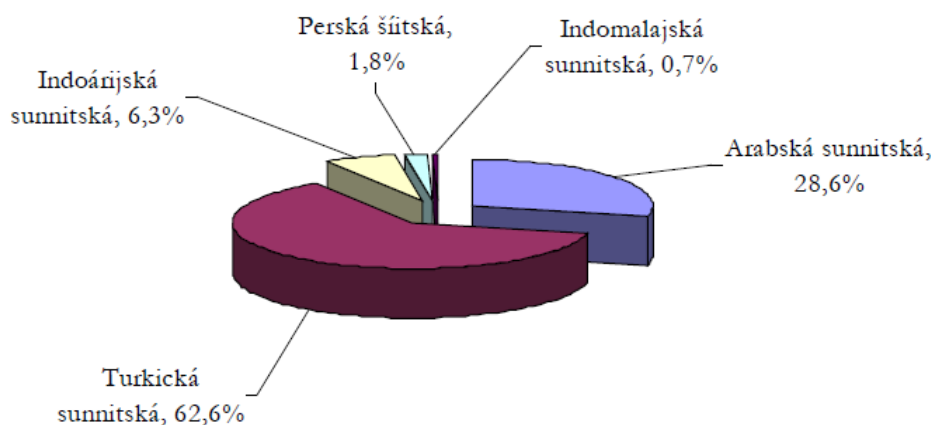

Zdroj: Český statistický úřad, 2012

Migranty arabského původu Bittnerová s Moravcovou (2006) rozdělují do tří skupin. Jednak to jsou Arabové trvale žijící na území České republiky, kteří zde

vystudovali v době komunismu, případně na začátku devadesátých let a nakonec se tu usadili, založili rodiny apod. Dále to jsou arabští občané, kteří do České republiky začali přijíždět až po roce 1989 z ekonomických důvodů za lepšími pracovními podmínkami. Třetí skupinu tvoří současní studenti, kteří sem buď přijíždí v rámci studijních programů, nebo za rodinou a vidinou perspektivnějšího života za lepších podmínek, než těch, co jim poskytuje země původu. Podle odhadů z roku 2006 je v České republice cca 11235 muslimů. Etnicky je česká muslimská komunita tvořena převážně turkickými etniky (62,6 %), zhruba třetinu tvoří muslimové arabského sunnitského etnika a zbytek je zastoupen perskošítskými a indoárijskými sunnitskými muslimy. Mezi migranty nedominuje jedna národnost, nejvíce migrantů pochází z Iráku, Jemenu, Sýrie, Egypta, Libye, Tuniska, Bosny a Hercegoviny, Buhlarska, zemí bývalého Sovětského svazu, Makedonie, Srbska, Turecka, Afghánistánu a Pákistánu. Vybraní informátoři převážně spadají do skupiny Arabů trvale žijících v České republice a skupiny současných studentů. Jako další skupinu by bylo možné vymezit migranty, kteří přišli za účelem nebo v důsledku uzavření smíšeného manželství s partnerem českého původu.

Graf č. 1: Zastoupení islámských subcivilizací v ČR podle geografického členění k 31. 12. 2005

Zdroj: Topinka, 2006/2007, s. 10

Kvalitativní výzkum se zaměřuje na oblasti hlavního města Prahy a Liberce. V Praze je největší koncentrace cizinců a jejich počet v roce 2005 dosahoval téměř 90 tisíc. V Liberci počet cizinců dosahoval v témže roce necelých 12 tisíc. Při sčítání

obyvatel v roce 2001 se k islámu přihlásilo zhruba 3700 lidí. Podle odhadu ministerstva vnitra z roku 2007 se na území České republiky vyskytovalo přes 11 000 muslimů. Českých konvertitů je výrazná menšina, pouze několik stovek z celkového počtu. Při posledním sčítání obyvatel v roce 2011 došlo k poklesu obyvatel veřejně se hlásících k islámu o cca 700 lidí, přičemž v ústředí muslimských obcí se angažuje asi 1142 lidí, zbytek vyznává islám bez institucionálního ukotvení. Nejvíce muslimů pak žije v Praze a Brně, nejméně jich najdeme na Vysočině. Nejvíce muslimů pochází z Iráku, Jemenu, Sýrie, Egypta, případně Bosny a Hercegoviny a Afghánistánu. Velký počet muslimů pochází ze zemí bývalého Sovětského svazu (Pavlíková 2012: 17).

Co se týče charakteristiky muslimské komunity v České republice, je podle ředitele Islámské nadace v Praze Vladimíra Sáňky situace poměrně jasná a přehledná, protože jde o málo početnou skupinu. Jeho odhady se shodují s průzkumem zadaným Ministerstvem vnitra, který počty muslimů odhaduje mezi deseti až dvanácti tisíci. Tento počet zahrnuje také muslimy, kteří islám praktikují částečně nebo vůbec. Praktikujících muslimů bude nejspíš méně než 5000 a pocházejí z různých oblastí muslimského světa, např. z Balkánu, Turecka, Středoasijských republik (nejvíce z Uzbekistánu), dále z Kavkazu, severní Afriky a Blízkého východu, ale také z Malajsie a Indonésie. Jedná se o velmi pestrou komunitu, kterou tvoří asi z 95% cizinci. Mnozí z nich už mají české občanství nebo trvalý pobyt. Ve velké většině se jedná o muže a pouze 5% muslimů jsou rodilí Češi, mezi nimiž naopak převažují ženy.

Nejvíce muslimů žije v Praze, kde se nachází více než polovina celkového počtu muslimů. Další muslimové jsou v Brně, Teplicích, Karlových Varech, Hradci Králové, Plzni, mnohem méně pak v Liberci, Olomouci a Ostravě. Drtivá většina muslimů jsou sunnité (celosvětově je sunnitských muslimů asi 90%). Mezi sunnity se už dále nerozlišuje, jakou právní školu (*mazhab*) preferují, většina z nich totiž nemá žádnou preferenci a navíc rozdíly mezi školami nejsou podstatné a všechny čtyři tyto právní školy sunnitského islámu jsou považovány za správné.

4.4.2 Motivy migrace

Život mimo domov vede migranty k vyhledávání známých a přátel se stejnými či podobnými zkušenostmi a zázemím, což stmeluje migranty v jednotlivých

muslimských zemích, např. když se setkávají při pátečních modlitbách, mimo modlitby nemají však mnoho společného (Pavlíková 2012: 23, 32).

Výzkum Miroslavy Rákoczyové a Roberta Trboly (2010) zaměřený na vybrané aspekty života cizinců v České republice poukazuje na fakt, že mezi nejčastější motivy migrace na území České republiky patří válka nebo pronásledování v zemi původu, dále rodinné vazby a výhradně pracovní motivy. Nejvýznamnějším motivem migrace je však studium, zejména u přistěhovalců z arabských zemí. S faktem, že většina muslimů přijela do České republiky za účelem studia nebo rozvíjení ekonomických aktivit ve svém výzkumu souhlasí i Simona Hošková a zároveň upozorňuje na skutečnost, že se v českém prostředí téměř nevyskytují muslimové bez vzdělání žijící na okraji společnosti.

Jako hlavní motiv migrace převažovalo studium, pracovní uplatnění či sňatek s partnerem české národnosti. U některých informátorů se migrační důvody dokonce prolínají v tom smyslu, že např. prvotním důvodem k migraci bylo studium, poté získání místa na trhu práce spolu a následně smíšený sňatek s Češkou/Čechem. Tři případy migrantů z Afghánistánu, Sýrie a Čečenska lze označit jako migraci nedobrovolnou, tito informátoři byli nuceni opustit svou vlast z důvodů politické situace nebo kvůli válečnému konfliktu.

Příklad migrace z politických důvodů

„Byl jsem donucen opustit zemi z politických důvodů. Když jsem přišel do Čech jako uprchlík, byl to pro mě úplně jiný život. Nemusel jsem čelit bezpráví, které jsem zažíval v rodné zemi. Dostalo se mi od začátku velkých výhod. Například jsem se účastnil vzdělávacích kurzů a chtěl se naučit co nejdřív naučit ovládat češtinu, abych mohl lépe sehnat práci. Ted' už se tu po tolika letech cítím opravdu jako doma, jazyk není pro mě bariérou, jako to bylo na začátku.“ (Karim, 45 let, Sýrie)

Příklad migrace z důvodu válečného konfliktu

„Přišli jsme do Čech s manželem z Čečenska, kde jsme se narodili, ale pak přišla válka, která nám změnila život, a museli jsme odjet. Nevěděli jsme, kam by bylo nejlepší odjet, jen jsme věděli, že musíme z Čečenska pryč. Vůbec jsme netušili, co nás ještě čeká a jak

to bude dlouhá a náročná cesta. Všechno jsme dělali hlavně kvůli našim dětem a chtěli jsme je dostat za každou cenu někam jinam. Potřebovali jsme najít legální cestu, jak tu zůstat a hned po příchodu do Česka jsme požádali o azyl. Přijeli jsme do Kostelce, kde je uprchlický tábor a tam potkali rodinu, která už dva roky čekala na azyl, další rodina rok a půl a stále čekali. Já jsem věděla, že nemůžeme tak dlouho čekat. Děti mezitím navštěvovaly českou školu a to bylo dobře, protože jsem si uvědomovala, že je pak všechno jednodušší, když člověk je vystudovaný a ví, jak se má v určité situaci chovat a taky ví, jaká má práva a tak. Napsala jsem dopis na ministerstvo vnitra a odjela do Prahy, kde bych jim osobně vysvětlila svojí situaci. Nakonec jsme dostali azyl po pěti měsících a pak zažádali o české občanství a čekali jsme na rozhodnutí. Nakonec dostali trvalý pobyt.“ (Ines, 35 let, Čečensko)

Ve zbylých případech se u informátorů jednalo o migraci dobrovolnou, nejčastěji za účelem studia nebo za účelem sňatku či z rodinných důvodů.

Příklad migrace z rodinných důvodů

„Přišla jsem do České republiky za svým mužem, který také pochází ze Sýrie. Už tady nějakou dobu žil a měl práci, tak jsem sem za ním přišla a nikoho kromě něho jsem neznala. Po roce se nám narodila dcera.“ (Leila, 20 let, Sýrie)

Příklad migrace za účelem studia

"Já jsem přijel do České republiky před deseti lety studovat vysokou školu, strojní inženýrství. V době studií jsem si našel přítelkyni Češku a nakonec se s ní oženil. Nejdřív mě ani nenapadlo, že bych tady mohl zůstat a žít třeba celý život, ale nakonec jsem tu zůstal, kvůli ženě a pak našim dětem a vůbec nelituju, jsem za to rád." (Abdul, 30 let, Irák)

4.5. Islám – klíč k identitě

Praktikování islámu v českých podmínkách má svůj specifický charakter. Je třeba brát úvahu, že komunita muslimů v České republice není nijak organizovaná a navíc je islám ovlivněn podmínkami českého prostředí. Praktikující muslimů, kteří pravidelně navštěvují mešity, není podle ředitele Islámské nadace z celkového počtu muslimů mnoho. Praktikování islámu může být ovlivněno několika faktory. V první řadě záleží na samotných věřících, jak k islámu přistupují, jaké hodnoty zastávají a jak je silná jejich náboženská identita a jak se projevuje. Dalším faktorem mohou být podmínky k praktikování islámu. Mešity jsou v České republice pouze dvě, jedna je v Praze a jedna v Brně. Věřící mohou využívat i modlitebny dostupné ve větších městech. Často se však stává, že se modlitební místa nacházejí na okraji města, a když jsou jen ve větších městech, jsou pak hůře dostupné lidem ze vzdálenějších částí měst a zejména lidem z vesnic a menších obcí. Doba, kterou migrant strávil v České republice, může mít také vliv na náboženskou identitu, jeho hodnoty a postoje se mohly během jeho pobytu proměnit a od muslimské identity a zvyklostí islámu mohlo být opuštěno.

Jak již bylo zmíněno v teoretické části práce, modlitba je nezbytnou součástí praktikování islámu pro každého muslima. Páteční kázání v mešitě by se dalo přirovnat ke slavení mše svaté v kostele. Podle výpovědí informátorů, kteří mešitu navštěvují, je v této době mešita přeplněná, v jiné dny je tu však poloprázdno. Muži a ženy se modlí odděleně, ale příliš mnoho žen mešitu nenavštěvuje, protože se převážně modlí doma a starají se o domácnost. Právě při hojné účasti modlících se muslimů je obzvláště viditelná etnická různorodost této skupiny. Jsou zde utvořeny skupinky na základě národnosti. Muslimové jsou tak spojeni zemí původu a rodným jazykem. Nejedná se tedy o organizovanou skupinu, kde by se jednotliví muslimové navzájem znali. Z výpovědí informátorů je patrné, že ti muslimové, kteří navštěvují páteční kázání, se pak scházejí v restauracích či kavárnách s ostatními věřícími na základě své etnické příslušnosti.

Nejaktivnější muslimové se pohybují v prostředí tzv. islámských center, tedy Islámských nadací v Praze a Brně, kde také dochází k největší koncentraci praktikující muslimů. Co se týče pražské pobočky Islámské nadace, vyskytují se tu především muži cizinci původem z arabských států a ženy Češky, které k islámu

konvertovaly. Prostory Islámské nadace v Praze zahrnují mešitu na Černém Mostě a modlitebnu v centru Prahy. Obě místa slouží jako centrum setkávání praktikujících muslimů, ať už za účelem modlitby, vzdělávání či oslav muslimských svátků.

Během hlavních svátků se modlitby konají obvykle v pronajatých sportovních halách, protože mešity nebo modlitebny jsou pro tyto účely malé. Na rozdíl od islámských zemí, kde je během všech svátků pracovní volno, je v České republice slavení svátků závislé na pracovní době muslimů. Svátky jsou mimo jiné příležitostí, jak se seznámit se sousedy a pohostit přátele. (Pavlíková 2012: 67-69).

Nejvíce muslimové v ČR prožívají ramadán a slaví ho zejména se svými přáteli stejné národnosti. Dva informátoři z Liberce, kteří pracují v oboru gastronomie, se při ramadánu scházejí s ostatními muslimy v restauraci jednoho z nich. Tato restaurace pak nejen během ramadánu, ale i obecně slouží jako místo setkávání muslimů žijících v Liberci a často nahrazuje modlitebnu.

Příklad dodržování ramadánu a islámských zvyků v Liberci

„Otevřeli jsme si s manželkou restauraci, chodí k nám spousta místních lidí, také hodně studentů i mých kamarádů z arabských zemí, kteří žijí v Liberci. Dokonce dva kamarády z Maroka zaměstnávám v restauraci. S kamarády dodržujeme islámské zvyky, hlavně ramadán, kdy se scházíme u mě v restauraci s ostatními muslimy. Občas chodím i na páteční kázání a modlitby do modlitebny na vysokoškolských kolejích, ale většinou právě kvůli práci nemám čas, když musím být v restauraci.“ (Hassan, 35 let, Tunisko)

Mezi přistěhovalci z arabských zemí těchto přístupů nalezneme široké spektrum – od silně věřících osob až po osoby, které se deklarují jako muslimové, ale zvyky a tradice nedodržují. Je třeba si uvědomit, že islám pro muslimy není jen náboženství. V českém prostředí tato hranice však nemusí být striktně daná, protože ženy jsou často okolnostmi nuceny pracovat stejně jako muži. Opět je otázkou, do jaké míry je toto vymezení rolí dodržováno a jak je samotná žena emancipovaná.

V České republice mají muslimové svobodu víry často větší než v arabských zemích nebo islámských státech a je pouze na muslimech, jaké tradice a zvyky budou

dodržovat. Stát kulturní a náboženské projevy nijak neupravuje ani nezakazuje. Někteří muslimští migranti tak přiznávají, že takovou náboženskou svobodu, jaké se jim dostává, by křesťané v jejich zemi nedostali. Nechtějí nutit lidi k islámu, pouze se snaží vysvětlit, co je v české společnosti neznámé. Češi jsou podle muslimů v otázkách víry velmi rezervovaní a pro muslimy je víra a náboženství zcela běžné konverzační téma. Muslimové nepovažují ani zvláštní podporu svých aktivit ze strany státu, ale považují za běžné, že pro svou komunitu organizují tolik společných aktivit, kolik sami dokážou finančně zajistit. Někteří muslimové nenavštěvují mešitu kvůli její nedostupnosti, pracovním povinnostem nebo z neznalosti o existenci mešity, což však neznamená, že tyto muslimové praktikují svou víru nedostatečně nebo vůbec (Pavlíková 2012: 31, 40-41, 65).

Celkově dochází spíše k přizpůsobení společenských a pracovních zvyklostí potřebám a pravidlům islámu v prostředí české společnosti. Studenti jako mladí lidé, kteří obzvláště chtějí zapadnout mezi své vrstevníky a jsou bez dohledu svých rodin a přátel obvykle svůj náboženský život omezili, zvláště. Výjimkou jsou studentské náboženské skupiny, které jsou naopak daleko aktivnější než je průměr v muslimské populaci v ČR, jsou navíc iniciativnější a zasloužili se o vznik modliteben na kolejích v různých městech. Problém jsou omezené finance v početně proměnlivé komunitě a vedení komunity (Pavlíková 2012: 106).

Na jedné straně mohou se svou kulturní a náboženskou odlišností muslimové do českého prostředí i mezi ostatní muslimy vnést velké obohacení. Jedná se o multietnickou a multinárodní komunitu a díky náboženským svátkům a setkáváním v mešitě se setkávají s lidmi odlišné národnosti. Na druhé straně však stojí jazyková bariéra, která často brání k bližšímu kontaktu a navazování hlubších vztahů s ostatními muslimy odlišné národnosti. Věřící tak přicházejí do mešity ke společné modlitbě spíše jako jednotlivci. Někteří muslimové však zdůrazňují, že samotná mešita není až tak důležitá, protože modlitbu lze vykonávat všude a poměrně velká část muslimů ani mešitu nenavštěvuje a modlí se doma (Pavlíková 2012: 107).

Dodržování islámských zvyků a tradic slouží jako zdroj posilování etnické i náboženské identity mezi příslušníky muslimské komunity, protože právě islám je nedílnou součástí muslimské identity. Náboženská identita je v případě islámu obecně

tou primární identitou. Na základě této identity pak dochází ke konstrukci kolektivní identity v prostředí jakési duchovní komunity v rámci vymezení se vůči většinové společnosti. Skutečnost, zda se jednotliví muslimové nacházejí ve středu nebo spíše na okraji takové komunity závisí především na jejich postoji k islámu, jeho praktikování a míře dodržování islámských zvyklostí. Je však třeba si uvědomit, že islám jako jedno z monoteistických náboženství je nesmírně vágní a různorodé, koneckonců jako je tomu u všech náboženství. Mám na mysli konkrétně nepřehledné množství různých interpretací a výkladů islámu a zvláště Koránu, jímž se toto náboženství řídí. Jako najdeme mezi křesťany, kteří jsou nám kulturně „blíže“ velké rozdíly, v islámu je tomu zrovna tak. Jednotlivé muslimové, kteří imigrovali do České republiky, můžeme rozdělit na dvě skupiny, a to muslimy praktikující a nepraktikující. Ovšem ne každý muslim praktikuje islám stejným způsobem. Praxe se liší v názorech, postojích i hodnotách jednotlivých muslimů a je ovlivněna i tím, zda je možné v plné míře praxi provozovat v rámci českého „ateistického“ prostředí. Samotní informátoři s praktikováním islámu u nás problém nemají. Ti praktikující sice kvůli svému zaměstnání nemohou dodržovat stanovené časy modliteb, ale v tomto případě je možné čas modlitby uzpůsobit harmonogramu dne a pracovnímu vytížení. Někteří informátoři navštěvují mešitu, ale tento jev nelze považovat za pravidelně se opakující, zejména z důvodu pracovního vytížení a nedostatku času.

Příklady dodržování islámských zvyklostí

„Jsem muslimka, ale ne nijak zapálená. Snažím se oblékat, jak je to v Čechách obvyklé a rozhodně nechodím zahalená.“ (Salima, 40 let, Turecko)

„Dodržuji islámské zvyklosti a snažím se o to pravidelně. Na páteční modlitby chodím do modlitebny v Islámské nadaci v centru a pak jdeme s dalšími přáteli z Pákistánu po kázání odpoledne do restaurace, kde se pravidelně scházíme a povídáme si, často až do noci. Alkohol nepiju a také nejím vepřové maso.“ (Džamal, 41, Pákistán)

„Jsem muslimka a s manželem nám nic nebrání v tom, abychom se mohli chovat jako muslimové a praktikovat islám podle potřeby. Dodržujeme ramadán. Manžel sice chodí v pátek do mešity, ale já se modlím doma.“ (Ines, 35 let, Čečensko)

Z výzkumu vyplynulo, že islám je pro většinu informátorů opravdu nedílnou součástí života, kultury i životních hodnot, ale identita je utvářena a posilována primárně z hlediska etnicity. Etnická identita tak převažuje nad identitou náboženskou, co se týče identifikace v komunitě, ale právě islám je jakýmsi pojítkem mezi muslimy napříč národnostní rozmanitostí. Generace muslimů, kteří zde žijí a praktikují islám, dávají více najevo svou náboženskou a etnickou identitu. Mladí generace muslimských přistěhovalců, kteří sem přijeli zejména studovat, se spíše přizpůsobují podmínkám zdejšího života a často od islámských zvyklostí opouštějí.

Praktikující muslimové navštěvují mešitu pravidelně, ale nelze říci, že by muslimská komunita, scházející se v mešitě, byla nějak zvlášť organizovaná. Muslimové, kteří přicházejí do mešity k páteční modlitbě, jsou velmi rozmanitou komunitou z národnostního hlediska a mezi sebou se příliš neznají. Částečně se potýkají i s jazykovou bariérou a přáteli jsou především příslušníci jejich národnosti.

Ti muslimové, kteří zde žijí více jak pět let a vychovávají zde své děti, se snaží svým potomkům vštípit hodnoty a ideály spjaté s islámem a snaží se, aby si zachovali muslimskou identitu. Na druhou stranu jim nedělá problém slavit Vánoce, právě kvůli dětem, ale nikdo z informátorů to nebere jako prohřešek proti islámu, Korán nic takového nezakazuje.

„Považuji se za muslima a snažím se dělat všechno pro to, abych byl dobrým muslimem, ale nedělá mi třeba problém slavit Vánoce, protože islám nic takového nezakazuje. Oproti životu v Afghánistánu mi to tady přijde pohodlnější a volnější. Víím, že bych se měl modlit pětkrát denně, ale někdy mám ráno problém se vstáváním, to bych chtěl do budoucna zlepšit. Mám pak lepší pocit, když se modlím.“ (Jusuf, 19 let, Afghánistán)

Konzumace halal potravin souvisí s dodržováním zákazu požívání vepřového masa. Je možné nakupovat potraviny ve specializovaných prodejnách. Ty jsou však spíše ve větších městech. Praktikující muslimové, kteří dodržují zákaz konzumace vepřového masa a konzumují pouze halal maso splňující rituální porážku podle pravidel islámu, nemají tolik možností, jak toto maso pořídit. Tento druh masa lze dostat pouze ve vybraných městech a navíc se musí počítat s vyšší cenou. Největší

koncentrace obchodů, kde je běžně k dostání halal maso, je v Praze. Další obchody, případně jatka, specializující se na halal maso, najdeme v Brně, Čáslavi, Kutné Hoře a Roudnici nad Labem. Halal porážky a prodej halal masa je dlouhodobě předmětem diskuse v médiích kvůli odlišnému typu porážky zvířat, než je tomu v českém prostředí zvykem. Zvíře splňující halal porážku, nesmí být omráčeno, což ochránci zvířat a část veřejného mínění chápe jako příliš drastický způsob.

Většina informátorů se ke konzumaci halal potravin nevyjadřovala. Konzumace halal potravin hraje významnou roli zejména u těch informátorů, kteří striktně dodržují stravování podle pravidel islámu. Jelikož informátoři z řad mužů se oženili spíše s Češkami, které případně konvertovaly, jen jedna informátorka se vyjádřila ke konzumaci halal potravin. V případě smíšených sňatků s Češkami, nejsou ženy muslimů přímo praktikujícími muslimkami, pokud tedy nekonvertovaly k islámu, ale snaží se např. dodržovat zákaz konzumace vepřového masa, ale není kladen takový důraz na nákup halal potravin ve specializovaných prodejnách, zejména kvůli cenové dostupnosti.

„Snažím se nakupovat potraviny ve specializovaných prodejnách s orientálními potravinami, hlavně maso, ale ne moc často, protože je dražší.“ (Leila, 20 let, Sýrie)

4.5.3 Způsob integrace

Podle Evy Pavlíkové (2012) se muslimové v ČR shodují na tom, že většina migrantů si uvědomuje, že respektování odlišností a snaha jejich pochopení, je základem pro jednodušší život migrantů v dané zemi. Nikdo z informátorů nezastává postoj segregace v českém prostředí. Zejména ti, kdo do ČR přišli studovat, jsou v podstatě okolnostmi donuceni se integrovat obzvlášť rychle, protože neustále přicházejí do styku s místními lidmi. Pokud jde o studium v rámci pobytu Erasmus, dá se říci, že studenti přijíždějící ze zahraničí, tvoří samostatnou komunitu bez ohledu na etnickou příslušnost. V rámci této komunity dochází k interakci s českým prostředím – tedy ostatními českými studenty, profesory či náhodnými Čechy, s kterými přijdou do kontaktu díky každodenním situacím. U těch přistěhovalců, kteří sem odjeli za účelem smíšeného manželství, byl proces integrace složitější a také zdlouhavější. Bariérou na

cestě k integraci byla především neznalost českého jazyka, která komplikovala mimo jiné získat uplatnění na trhu práce.

Jazykovou situaci mezi uprchlíky v azylovém zařízení v Kostelci nad Orlicí mapoval výzkum Lucie Hašové s názvem *Jazykové biografie* (2001). V tomto zařízení žijí rodiny a jednotlivci, pocházejících z nejrůznějších zemí celého světa. Otázkami, kterými se projekt zabývá, je především osvojování češtiny obyvateli uprchlických táborů, míra jejich znalosti češtiny, schopnost dorozumět se v češtině, zkušenosti informátorů s češtinou. Byl také kladen důraz na generační rozdíly při osvojování češtiny. Děti uprchlíků, které mají možnost navštěvovat školu s českým vyučovacím jazykem, si jazyk často osvojí lépe a rychleji než jejich rodiče, příp. prarodiče, a fungují pak svým rodičům v roli tlumočnicka.

Neměl by se opomíjet fakt, že islám a křesťanství jsou svým učením hodně blízká náboženství. Dochází k pokusům o kooperaci v rámci těchto náboženství např. prostřednictvím katolického kněze Tomáše Halíka a biskupa Václava Malého. V posledních letech také proběhlo několik společných konferencí, které se týkaly jednotlivých náboženství, mezináboženského či mezikulturního dialogu apod. Rovněž vztah ke svátkům se postupně vyvíjí a většina muslimů dospívá k názoru, že slavení či tolerování křesťanských svátků jejich islámskou vírou neohrožuje a konkrétní forma jejich oslav souvisí spíše s tím, do jaké míry jsou integrováni do českého prostředí. Muslimové ve smíšených manželstvích s Čechy nemuslimy a českými příbuznými oslavují Vánoce a Velikonoce intenzivněji, stejně jako rodiny s dětmi, právě kvůli dětem, které jsou ovlivněny dětmi ve škole (Pavlíková 2012: 78, 84).

S mírou integrace a vlivem českého prostředí na život migrant souvisí i výchova dětí v cizí kultuře, tedy české. Někteří muslimští rodiče totiž vidí českou společnost pro výchovu dětí jako vysoce rizikovou kvůli sexuální morálce ve společnosti, proto je pro ně velmi důležitým aspektem předávání víry svým dětem jejich vedení k tomu, aby se uměly modlit, měly úctu k Bohu a rodičům a četly Korán. Rodiče by si také přáli, aby jejich děti, případně partneri měli správné životní hodnoty a aby Bůh byl důležitou součástí jejich života (Pavlíková 2012: 75-77).

Muslimští migranti často začínají svůj život bez jakéhokoli materiálního zajištění, případně v uprchlických táborech. Může se stát, že jejich špatné sociální podmínky obvykle trvají roky, nejprve během procedury o rozhodnutí přijetí jejich žádosti o udělení azylu, a v průběhu jejich adaptace. Na druhé straně ti muslimové, kteří přišli z vlastního rozhodnutí do ČR studovat, pracovat nebo se sem přestěhovali za svým životním partnerem, mají zkušenost jinou. Pro všechny příchozí muslimy je hlavní bariérou neznalost jazyka, zvláště i proto, že s většinovou populací nenacházejí vůbec žádný společný cizí jazyk. Muslimové žijící v ČR většinou rozlišují mezi soukromým a pracovním životem v tom smyslu, že v práci se přizpůsobí spíše většinové společnosti a podmínkám českého prostředí, ale v soukromém životě jsou jejich životy mnohem podobnější životu v zemi původu. Život v Česku jim však většinou vyhovuje (Pavlíková 2012: 107).

Podle ředitele Islámské nadace Vladimíra Sáňky více než polovina muslimů v České republice praktikuje islám zčásti nebo vůbec, přestože se za muslimy považují. Tito muslimové jsou víceméně zcela asimilovaní, zřejmě však nebyli praktikujícími muslimy ani v době, kdy opustili svou vlast. Muslimové, s kterými je v kontaktu, jsou většinou praktikující muslimové, kteří navštěvují společné modlitby. V drtivé většině nemají problém žít v České republice a jsou zde víceméně integrováni. Mají velmi často vysokoškolské vzdělání a jsou dobře finančně zajištěni. Mají zájem žít v české společnosti bezproblémově, neizolují se, a toto vše není vůbec v rozporu s tím, aby si zachovali svou identitu. Problémem je fakt, že v české společnosti velmi silí islamofobní tendence (strach z islámu a muslimů), které jsou podněcovány protiislámskými aktivisty. Česká republika je v celé Evropě v islamofobii naprosto nejhorší situace, což je dokázáno průzkumy. Muslimky v šátku jsou slovně napadány a uráženy, množí se i jiné výhrůžky a kybernetická kriminalita.

Všichni informátoři se snaží zastávat postoj integrace do českého prostředí a většině z nich se to daří, pokud se nechtějí nějak výrazně odlišovat. Zejména ti, kdo do ČR přišli studovat, se snaží o integraci v rámci společnosti. Všichni informátoři kromě studentů mají v ČR práci. Na začátku jejich pobytu se často potýkali s tím, že práci nemohli najít, zejména kvůli jazykové bariéře, ale dnes by se všichni dali označit částečně nebo téměř úplně integrované do české většinové společnosti. Míra integrace

však do značné míry souvisí s mírou dodržování islámských tradic a praktikováním víry.

Příklady integrace

„Dva roky studuji v Čechách informatiku veřejné správy v češtině, což je pro mě dost těžké, ale češtinu už ovládám celkem dobře a líbí se mi tu. Můj otec pracuje na ambasádě, proto jsem přijel do ČR studovat. Zatím nevím, jestli tu zůstanu natrvalo, možná ano, pokud si najdu dobrou práci. Od té doby, co jsem tady, jsem v Jemenu nebyl, ale možná to vyjde za rok. Podle mě všichni muslimové v ČR dodržují islámské tradice. Snažím se integrovat do české společnosti a myslím si, že Češi jsou většinou milí a ochotní lidé. Stále se učím česky a mám hodně kamarádů Čechů, se kterými se chodím bavit a také na diskotéky. S dalšími muslimy se skoro nestýkám, třeba do mešity, tam nechodím vůbec. Považuji se za muslima, ale musím přiznat, že piju alkohol a nechce se mi dodržovat tak přísný styl života jako být striktním muslimem, protože je to tak jednodušší i pro začlenění se do společnosti a mezi kamarády. Snažím se prostě žít jako ostatní.“ (Ahmed, 20 let, Jemen)

Jeden z informátorů přiznal, že nemá příliš mnoho přátel z řad českých mužů, ale naopak poměrně hodně přátel našel mezi českými ženami.

„Nevím, čím to je, ale jsem tu už 10 let a mám docela problém najít společnou řeč s ostatními muži, co jsou Češi. Ti, co patří do okruhu přátel, jsou kolegové z práce, ale třeba když jdeme někam spolu ven nebo do hospody a jsou tam jejich kamarádi, tak mě neberou. Možná mají předsudky, nevím...“ (Abdul, 30 let, Irák)

Jedna informátorka, která do ČR přijela za manželem, má s integrací do české společnosti poměrně velký problém, hlavně z důvodu neznalosti jazyka a také toho, že s manželem ctí zásady islámského rodinného práva a ona zastává roli pečovatelky o děti a domácnost.

„Navštěvuji pouze pár kamarádek, které jsou muslimkami a také sem přijeli za svými muži. Máme všechny skoro stejně staré děti, tak chodíme společně ven s dětmi, ale jinak nikoho z místních neznám. Většinu času trávím doma s dětmi a starám se o

domácnost. Manžel se o nás stará a teď už se snažím učit se česky, ale stále mi čeština dělá velký problém, takže se nemůžu s nikým pořádně bavit, abych si našla přátele mezi Čechy. Po domově se mi stýská a chybí mi příbuzní a nejbližší, i když jsem na druhou stranu ráda, že si domácnost obstarávám podle sebe. Naše dcera by už měla začít pomalu chodit do školky, tak bych byla ráda, kdyby mezi ostatní děti dobře zapadla a lépe se tu začlenila a neměla takový problém jako já. Až bude chodit do školky, budu mít víc času a chtěla bych se víc věnovat češtině, abych mohla najít další přátele a mít víc času na to je navštěvovat, a abych nebyla pořád sama doma.“ (Leila, 20 let, Sýrie)

4.5.4 Budoucnost a kontakt se zemí původu

Především ze začátku je pro příchozí muslimy důležité dodržovat mnoho tradic a zvyklostí, postupem času je české prostředí často ovlivnilo v tom, že přehodnotili své tradice a zvyklosti a ponechali si ty, které jsou pro jejich život a identitu důležité. Někdy je dokonce prožívají mnohem intenzivněji než ve své zemi původu. K přejímání části místních tradic pak dochází pozvolna. Potřeba domova s jeho kulturou, zvyky, tradicemi a náboženstvím je u každého muslima jiná. Kontakt s původní kulturou je důležitý zejména pro rodiny, kde rodiče chtějí dětem předat svou etnickou, náboženskou a kulturní identitu (Pavlíková 2012: 100).

V případě migrantů, kteří do ČR přišli z politických důvodů, většina z nich nebyla v zemi původu od doby, kdy emigrovali. S rodinami a příbuznými se občas kontaktují například prostřednictvím telefonu nebo internetu. Ne všichni však mají příbuzné tam, kde se narodili, ale mají část rodiny v České republice nebo v některé ze zemí západní Evropy a navštěvují je tam. Někteří se setkávají se známými a příbuznými ve třetích zemích, kde jsou demokratičtější režimy (může se jednat také o arabské země). Představy o rozvíjení kontaktů se zemí původu se u Arabů velmi liší. Někteří imigranti se zemí původu prakticky nekalkulují, jiní předpokládají návrat nebo mají výčitky svědomí, že emigrovali, a bojí se o své známé a příbuzné, kteří v místě původu zůstali (Pavlíková 2012: 101).

Budoucí plány na život v České republice ovlivňuje jistě řada faktorů, které se promítají do roviny ekonomické, sociální, ale i kulturní. Okolnosti dlouhodobého případně trvalého pobytu budou u každého migranta jiné a budou ovlivňovat jeho

postavení a integraci ve společnosti. Jinak bude uvažovat o budoucím životě migrant, který ovládá jazyk, má zaměstnání a snaží se přijmout české kulturní prostředí.

Téměř všichni informátoři mají v plánu v ČR zůstat, protože vědí, že zde mají příležitost získat lepší podmínky pro život, než jaké by měli v zemi původu. Tento postoj je charakteristický především pro informátory, kteří v ČR pobývají více jak pět let. U studentů to tak jasné není, protože sami ještě o své budoucnosti nejsou úplně rozhodnutí, navíc do ČR přijeli sami a nemají zde své nejbližší a příbuzné. Uvědomují si sice, že tady mají lepší podmínky pro studium, což později mohou využít pro získání dobrého zaměstnání, ale na druhé straně jim chybí rodina i domov a částečně i styl života, jak vypověděl jeden muslimský student.

„Pocházím z Kábulu a do Čech jsem přijel studovat, když mi bylo 13-14 let. Rodiče chtěli, abych odjel studovat, abych měl lepší budoucnost, než mě čeká v Kábulu. S rodinou jsem v kontaktu přes Skype, ale od té doby, co jsem přišel sem, jsem je neviděl. Doufám, že se za nimi v nejbližší době podívám a až si seženu práci a začnu vydělávat, mohl bych je navštěvovat častěji.“ (Jusuf, 19 let, Afghánistán)

Ti informátoři, kteří zde žijí delší dobu a už se tady zabydleli, nepřemýšlejí o pobytu někde jinde. Na zdejší podmínky si zvykli, mají tady rodiny a přátele, které nechtějí opouštět a v podstatě se v ČR cítí už jako doma. Případný stesk za rodinou v zemi původu se snaží kompenzovat návštěvami rodné země, pokud jim to finanční situace dovoluje.

„V ČR jsem od roku 1999 a jeden rok jsem ještě žil v Turecku. Vystudoval jsem v Plzni lékařskou fakultu a pak jsem se přestěhoval do Liberce. Nakonec jsem získal trvalý pobyt. Jordánskonavštěvuji tak jednou za rok. V Čechách jsem si zvykl, našel jsem si rychle práci a mám svoji ordinaci, takže jsem tady spokojený a chtěl bych tady zůstat. Mám hodně českých kamarádů, znám českou kulturu a historii, i tradice a nic z toho nejde proti mému náboženství, ani myšlenkám. Navíc mám pocit, že jako lékaře si mě tady váží a za to jsem rád.“ (Ali, 34 let, Jordánsko)

„Po těch deseti letech tady mám docela hodně přátel a snažím se žít podobný život jako oni. Požádala jsem o občanství a zatím musím čekat na rozhodnutí, ale rozhodně bych tady chtěla zůstat.“ (Salima, 40 let, Turecko)

4.5.5 Vztah s českou majoritní společností a mediální obraz

Eva Pavlíková (2012) ve své publikaci *Muslimští migranti a český sekulární stát* zmiňuje několik různých reakcí většinové společnosti na příchod migrantů a vznikající multikulturní situaci a stejně tak reakce migrantů na společnost, do níž přicházejí. Jednak je to popírání multikulturní společnosti a snaha udržet si svou kulturní identitu, s čímž souvisí neschopnost integrovat nově příchozí migranty se svými specifickými tradicemi, zvyky a náboženstvím. Další variantou je výměna původních zvyků za nové, původního způsobu života za ten, co je v zemi obvyklý. Může však nastat i situace, kdy dojde k pojetí multikulturalismu jako ideologické konstrukce a prosazování toho, že všichni jsou si rovni a mají být přijaty tradice jiných kultur. V případě islámu se nejedná jen o vnější projevy jako je oblékání apod., ale také o praktikování islámu jako víry. Muslimové si dobře uvědomují, že jsou na území ČR nezvyklou, málo početnou menšinou, zároveň pro většinovou společnost poměrně neznámou. Část příslušníků muslimské komunity dokonce toleruje slabé projevy rasismu a omlouvají je neznalostí. Migranti často zdůrazňují, že problém spočívá i v předpokladu, že Arab je pro mnohé totéž co muslim a každý terorista je muslim. Arabští imigranti proto často zůstávají spíše uzavřenou skupinou a rezervovanou skupinou. Řada Čechů navíc spojuje Araby s nelegálním obchodem a obchodem drog, např. na Václavském náměstí.

Se stereotypy pracují jak tvůrci informací (médiá), tak jejich příjemci. Charakter stereotypů ve sdělovacích prostředcích tak není stejný u všech cizinců a menšin. Sociolog Ivan Gabal uvádí tři základní kategorie cizinců a příslušníků národnostních menšin, které česká veřejnost rozlišuje. Jednak to jsou „kapitáloví cizinci“, u nichž převládají hospodářské přínosy nad problémy a jsou nám kulturně blízcí (Němci, Američané, Francouzi). Další skupinu tvoří „příbuzní“, tedy Slováci, Poláci i Židé. Tato skupina je nám opět blízká, ale problémy se mísí s přínosy. Poslední skupina je složena z etnicky výrazně odlišných skupin jako Arabové, Vietnamci, černoši a Romové a je na ně nahlíženo jako na zdroj problémů bez viditelného přínosu. Tato skupina je nejvíce prezentována pomocí stereotypů a příjemci informací se tak dostává

konkrétní informaci pouze z určitého úhlu pohledu, která ho utvrzuje v jeho postoji (Václavík 2003: 26-27).

V roce 2001 probíhal projekt *Obraz cizinců v médiích* (Karhanová, Kaderka 2001). Cílem projektu bylo zjistit, jaký obraz určitých skupin cizinců (pracovníků z Ukrajiny, uprchlíků ze zemí bývalého Sovětského svazu a z východní Asie, vietnamských a čínských obchodníků, anglicky hovořící komunity apod.) podávají televizní stanice a vybraný celostátní a regionální tisk. Analýza se zaměřila na popis a interpretaci jazykových prostředků a textových (komunikačních) postupů, s jejichž pomocí je obraz cizinců v médiích utvářen. V případě zpráv o cizincích kritérium negativnosti zřetelně dominuje a koresponduje tak často s předsudky a očekáváním diváků a čtenářů. Tyto negativní zprávy se vyznačují jevem, který lingvista Marek Nekula (1995) pojmenoval „titulkovou xenofobií“, tj. uvádění národnosti či etnické příslušnosti jako podstatného atributu pachatele či oběti i tam, kde to není podstatné.

Podle muslimů média manipulují s informacemi o islámu, zaráží je především neznalost Čechů o základních faktech spojených s islámem. Češi si podle nich nejčastěji vybaví terorismus a spojují ho také s primitivními životními a sociálními podmínkami. Českou povahu hodnotí v porovnání s jinými národy jako klidnou a uvážlivou, na druhé straně ji vytýkají chlad a rezervovanost, což s sebou nese problémy v komunikaci a navazování přátelství. Osobní zkušenost s rasistickým chováním mají zejména arabští muslimové kvůli svému vzhledu (Pavlíková 2012: 101, 104).

Z výzkumné zprávy *Integrační proces muslimů v České republice (2006/2007)* vyplývá, že mediální obraz muslimů se zaměřuje především na stereotypy. Muslimové jsou prezentováni jako cizinci a nositelé odlišných kulturních znaků, které jsou vnímány negativně. Reflexe kulturní a náboženské tradice v rámci běžného života je minimální a v důsledku toho, je ze strany muslimů cítit značná nespokojenost s tím, co se o nich píše. V muslimské komunitě se tak objevují snahy o zřizování vlastních médií, zejména webových stránek a ty pak sehrávají významnou roli při konstruování obrazu komunity a identity, zároveň slouží i jako nástroj k udržování kontaktu s ostatními muslimy.

Většina informátorů neměla a nemá problémy s většinovou společností, pokud se naučila rychle ovládat český jazyk. Zejména uprchlíci, kteří se ocitli v uprchlických táborech, bez materiálního zajištění a znalosti jazyka, měli problémy s úřady a vyřizování všech potřebných dokladů. Podle některých výpovědí by se jednání ze stran úřadů nebo cizinecké policie dalo označit jako diskriminační. Znalost českého jazyka byla také rozhodující při uplatnění na trhu práce.

Příklady problémů, s kterými se informátoři potýkali

„Myslím, že tady funguje docela velká byrokracie, pokud chcete získat azyl nebo pak trvalý pobyt. Vůbec když člověk neví, jak tyhle věci fungují, je těžké se v tom orientovat. Naštěstí jsem narazil na ochotné lidi, kteří mi s vyřizováním žádosti pomohli. Na schválení žádosti o azyl jsem čekal skoro čtyři roky. Už tady žiju dvanáct let, ale ještě se mi nepodařilo získat české občanství. Celkově jakékoliv vyřizování papírů a dokladů je problém a vyžaduje si to hlavně trpělivost a dostatek času, abych všechno mohl vyřídit a vystát fronty na úřadech. Měli jsme s manželkou taky problém v tom, že nám nechtěli dát půjčku kvůli bytu. Nakonec nám ji po dlouhém naléhání a díky pomoci našich přátel dali, ale v tomhle ohledu vidím ze strany státu určitou diskriminaci. Často se tady mluví o rasismu a xenofobii, neměl jsem s tím nikdy vážný problém ze strany přátel nebo třeba v práci, ale spíš jen ze strany úřadů.“ (Karim, 45 let, Sýrie)

„Z počátku to bylo hodně těžké z mnoha důvodů, ale časem jsem si našel hodně přátel a snažil se a snažím se porozumět zdejší kultuře. Věřím, že můžeme žít svobodně stejně jako Češi a můžu říci, že jsme našli společnou cestu ke vzájemnému respektu. Teď už si užívám život tady a cítím se jako doma. Snažím se na život koukat optimisticky a věřím, že problémy se dají řešit. Také jsem měl problémy s prací, dlouho jsem ji nemohl sehnat, později jsem přes jazykovou agenturu působil jako učitel angličtiny a pár žáků stále mám, ale je to spíš jako koníček. V současné době se totiž věnuji práci v oblasti finančního a daňového poradenství, hlavně pro cizince a snažím se jim pomáhat například, když chtějí rozjet svoje podnikání. Také se snažím mluvit česky, ale pokud to jde, mluví raději anglicky. Čeština je pro mě těžká, ale dorozumím se, s klienty jsem nucený mluvit česky, i když někdy těžko hledám odborná slova.“ (Džamal, 41 let, Pákistán)

„Podle mě jsou Češi nedůvěřiví a uzavření, a taky o nás lidi mají často zkreslené informace, za to můžou hlavně média a pak jsou lidi nedůvěřiví právě k cizincům, i když mi přijde, že u mladší generace je to lepší, určitě si víc rozumím s Araby, protože máme podobné hodnoty a zájmy, bavíme se třeba o politice i islámu.“ (Mustafa, 25 let, Pákistán)

„Nevzpomínám si, že bych měla nějaké problémy s rasismem nebo tak, podle mě se nedá říct, že jsou Češi bez předsudků a tolerantní, ale to není většina lidí...“ (Fatima, 28 let, Indonésie)

„Já jsem s nějakými předsudky ani problém neměl. Možná vypadám spíš jak evropský typ, ale přijel jsem do Liberce díky Erasmu a bylo tady se mnou hodně dalších cizinců, takže jsme hodně času trávili spolu a taky s českými kamarády, protože jsme bydleli na koleji, tak jsme se začli poznávat a bylo to fajn. Vlastně ve svém volném čase jsem byl pořád s nějakou partou lidí a nepřipadalo mi, že by vůbec někdo řešil, odkud kdo pochází, prostě jsme se bavili a chodili do školy.“ (Isa, 28 let, Turecko)

Projevy rasismu každý z informátorů vnímá jinak, většinou se informátoři setkali s předsudky a zažitými stereotypy, ale ty se pak po navázání vztahů s druhými lidmi a bližším poznání vytratily. Téměř všichni se shodují na tom, že nemají v okolí ani práci problém s rasistickými poznámkami nebo xenofobií, ale najdou se i tací, kteří musí poznámkám čelit např. ve škole.

„Občas jsem se setkal s negativními ohlasy a narážkami, když jsem někde o sobě řekl, že jsem muslim. Pár spolužáků se mě ze srandy ptalo, jestli nejsem terorista. Když jsem začal chodit do školy, zažil jsem nejdřív kulturní šok ve škole, když jsem sem přijel. Neznal jsem to, že holky a kluci můžou být spolu v jedné třídě a trávit spolu čas. Musel jsem si na to zvyknout. Na životě v Čechách se mi líbí svoboda a vím, že tady mám lepší možnosti, jak studovat a získat dobrou práci, chtěl bych se stát lékařem.“ (Jusuf, 19 let, Afghánistán)

„V restauraci potkávám hodně lidí, nemám s nikým problém a myslím, že ani nikdo se mnou. Snažím se, aby se lidi u mě cítili dobře a aby jim chutnalo jídlo. Víte, tady je hodně restaurací a člověk musí v té konkurenci nějak bojovat, tak chci, aby to tady bylo příjemný. Líbí se mi tady a jsem rád, že mám takovou práci. Měl jsem problém ze začátku vůbec nějakou práci sehnat a o to víc se mi stýskalo po domově, ale nechtěl jsem to vzdát a teď jsem tady a celkem spokojenej, mám tady svou ženu a děti a zatím nemám v plánu se vracet do Tuniska.....zaměstnávám tady ještě dva kamarády z Maroka a s ostatními muslimy se scházíme právě tady, máme k sobě blíž, tím že jsme všichni z Afriky...“ (Hassan, 35 let, Tunisko)

„Už jsem si tu za těch pět let zvykl, ale pořád mi tu chybí rodina i domov, jako bych byl myšlenkami pořád doma v Afghánistánu a stýská se mi po životě tam.“ (Jusuf, 19 let, Afghánistán)

„Žiju tu už dlouho, cítím se tady jako doma. Už ani nepřemýšlím nad tím, že bych odjel zpátky do rodné země, ale stejně jsem v první řadě muslim a Iráčan a vždycky budu, narodil jsem se tam a nikdo mi to nemůže vzít, pořád jsem s Irákem svázaný a mám tam svou rodinu a kamarády, kteří mi chybí...“ (Abdul, 30 let, Irák)

4.6 Výsledky výzkumu

Cílem výzkumu bylo odpovědět na výzkumnou otázku a zjistit, jakými atributy je konstruována a vytvářena identita muslimských migrantů na území České republiky. Celá práce shrnuje výsledky zjištěné kvalitativním výzkumem z rozhovorů s vybranými informátory a doplňuje je o celkový pohled na muslimskou komunitu v České republice poznatky z již provedených výzkumů a dalších odborných publikací. Výzkum se zaměřoval na charakteristiku muslimské komunity, její náboženskou a etnickou identitu, dodržování islámských zvyklostí, motivy migrace, vztah k většinové společnosti a zčásti i mediálnímu obrazu.

Mezi nejčastější motivy migrace muslimů patřily rodinné důvody a studium a vůbec vize lepších životních podmínek. Najdou se případy nedobrovolné migrace, kdy byli muslimové nuceni opustit svou vlast z politických důvodů nebo z důvodu válečného konfliktu.

Ze zjištěných poznatků vyplývá, že náboženská a etnická identita je důležitou součástí života každého jedince. U každého z nich se však projevuje v různé míře. Někteří muslimové etnickou a náboženskou identitu projevují více, jiní méně nebo vůbec. Každý z muslimů zastává jiné hodnoty a postoje a víra je pak jejich odrazem. Praktikování víry posiluje jejich náboženskou identitu, která je odlišujícím prvkem vůči majoritní společnosti a českému prostředí. Jelikož muslimská komunita není nijak organizovaná, v jejím rámci dochází k projevům identity etnické, pomocí níž se identifikují vůči ostatním cizincům. Někteří muslimové už od praktikování víry ustoupili úplně, protože se jim tak život zdá pohodlnější a často se toto řešení zdá být nástrojem k jednodušší integraci.

Integrace a její míra se projevuje v různých sférách života muslimů a migrantů obecně. Jako stěžejní faktor úspěšné integrace se ukázala znalost českého jazyka. Pokud migrant ovládá český jazyk, je daleko snadnější sehnat práci a tím se úspěšněji integrovat. Díky znalosti jazyka může migrant navazovat daleko lépe vztahy s druhými lidmi a najít si tak přátele mezi českými spoluobčany.

Míra integrace a snaha o začleňování do české společnosti také určuje vztah s českými spoluobčany. Tento vztah byl často označován jako víceméně neproblematický, až na některé případy, kdy se muslimové setkali s předsudky a stereotypy nebo dokonce s rasismem a xenofobií. Četnost těchto případů je dána zejména prostředím, kde se muslim

pohybuje a také informovaností české společnosti. Většina muslimů tento fakt přisuzuje negativnímu vlivu médií, která často podávají neúplné informace a samotní lidé si pak o nich vytvářejí zkreslený obraz.

6. Závěr

Tato diplomová práce se zabývala konceptem konstrukce kolektivní identity a jejími atributy v souvislosti s projevy etnické a náboženské identity muslimů v České republice. Muslimská menšina se u nás vymezuje jednak svým malým počtem členů a heterogenitou. Na rozdíl od západních států Evropy, které se potýkají s problémy spojenými s masovým přistěhovalectvím z muslimských zemí, je původ muslimských migrantů velmi různorodý. Tím, že v českém prostředí nemají příliš silné postavení, jsou flexibilnější k integraci a osvojování si místní kultury a jazyka. Muslimové přímo v ČR jsou daleko více odlišní než muslimové ve státech západní Evropy, kde se také mimo jiné projevují vazby z dob kolonialismu a muslimské komunity jsou v hojnějším počtu zastoupené přistěhovalci ze stejných zemí původu. Rozdíl lze vidět i v tom, že státy západní Evropy jsou primárně cílem migrantů jakožto cílové země, zatímco ČR byla dříve zemí tranzitní, což se v poslední době mění. Mezi samotnými muslimy existují velké rozdíly z hlediska národnosti, míry dodržování islámu, stanoviska k místním poměrům, kultuře, integraci a míře socializace. V ostatních zemích západní Evropy dochází díky velkému počtu přistěhovalců ze třetích zemí k formování tzv. trvalých etnických enkláv, což není případ České republiky.

V případě muslimské menšiny je nejvýraznějším rysem pro imaginární hranici islám. Měli bychom se však zamyslet nad tím, zda ohraničení muslimské menšiny není spíše dílem většinové společnosti. Muslimská identita tak může nabírat na síle, zejména z důvodu, že je na skupinu muslimů vytvářen velký tlak z vnějšku.

Vzniká tak nový rozměr identity, z velké části je zachovávána muslimská identita, určována islámem a jeho tradicemi a hodnotami, včetně smyslu života. K tomu se dotváří identita spojená s prostředím, kde se imigranti pohybují, a to konkrétně v části společnosti, kde dochází k interakci, jak s ostatními muslimy, tak s majoritní společností a rozsah této identity závisí na míře integrace jedince z muslimské komunity.

Dalo by se říci, že existuje přímý vztah mezi dodržováním islámských zvyků a tradic jakožto nástroje k posilování etnické a náboženské identity a mírou integrace do české společnosti. Pokud najdeme muslimy, kteří se od islámu distancují nebo téměř

nedodržují zvyklosti spjaté s praktikováním islámu, nemají potřebu svou identitu muslima posilovat či se s ní nějakým způsobem ztotožňovat.

Islám patří mezi ta náboženství, která jsou důkazem toho, že v důsledku modernizace nemusí nutně docházet k oslabování role náboženství. Jeho učení se neustále snaží zachovat stejné hodnoty, které najdeme v prvotná a původní podobě islámu navzdory toku času. Vezmeme-li v úvahu příklad křesťanství, které na pozadí modernity spíše upadá, je v tomto ohledu v porovnání s islámem markantní rozdíl. Hodnoty a tradice, např. v oblasti morálky se značně proměnily a přizpůsobují se podmínkám modernity a postmodernity.

Z výzkumu vyplynulo, že muslimská menšina není organizovanou komunitou. Asi nejlépe by se dala rozdělit na praktikující a neproaktující muslimy, což by se dalo považovat za jeden z klíčových faktorů posilování muslimské identity v rámci skupiny. K posilování identity však nedochází pouze na základě náboženské příslušnosti, ale především na etnické úrovni. Tím se konstruuje identita v rámci jednotlivých národnostních skupin muslimů, které spojuje náboženský prvek – islám.

Tolerance vůči migrantům do značné míry závisí na přijímání základních principů multikulturalismu, a to vzájemném respektu a rovnoprávnosti všech lidí bez ohledu na etnickou, rasovou nebo národnostní příslušnost. Cílem by mělo být integrovat migranty do většinové společnosti, do kulturního a sociálního života majority a přitom udržet prvky jejich vlastní identity.

Protiislámské názory ze strany české společnosti jsou často ovlivněny médii a názory politických představitelů ostatních států západní Evropy, kde může migrace z islámských států představovat daleko vážnější problém a také příklady vražedných atentátů apod., které jsou odůvodňovány náboženským vyznáním a často i špatnou interpretací islámu. Stereotypizace tak často zastiňuje objektivní náhled na danou problematiku.

Seznam použitých zdrojů

- BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 206 s. ISBN 80-7267-099-2.
- BARŠA, Pavel. *Politická teorie multikulturalismu*. Vyd. 1. Brno: CDK, 1999. 347 s. ISBN 80-85959-47-X.
- BARŠOVÁ, Andrea. *Integrace přistěhovalců v Evropě: od občanské integrace k multikulturalismu a zpět?* Konference Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. 24. ledna 2005. Dostupné online z: http://aa.ecn.czimg_upload79a33131c9c4293e0fceb50bfa263efABarsova_Integrace_pristehovalcu_v_Evrope.pdf.
- BARŠOVÁ, Andrea. BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. 308 s. ISBN 80-210-3875-6.
- BARTH, Fredrik. *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo: Scandinavian University Press, 1969.
- BEČKA, Jiří. MENDEL, Miloš. *Islám a české země*. Vyd. 1. Praha: Votobia, 1998. 231 s. ISBN 80-7220-034-8.
- BERGER, Peter. LUCKMANN Thomas. *Sociální konstrukce reality*. Vyd. 1. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. 214 s. ISBN 80-85959-46-1.
- BITTNEROVÁ, Dana., MORAVCOVÁ, Mirjam a kol. *Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*. Vyd. 1. Praha: Sofis, 2005. 459 s. ISBN 80-902785-8-2.
- BITTNEROVÁ, Dana., MORAVCOVÁ, Mirjam. *Etnické komunity v české společnosti*. Vyd. 1. Praha: Ermat, 2006. 411 s. ISBN 80-903086-7-8.
- BITTNEROVÁ, Dana., MORAVCOVÁ, Mirjam. *Etnické komunity: v kulturní a sociální různosti*. Vyd. 1. Praha: FHS UK, 2010. 314 s. ISBN 978-80-87398-08-1.

- BITTNEROVÁ, Dana., MORAVCOVÁ, Mirjam. *Etnické komunity: integrace, identita*. Vyd. 1. Praha: FHS UK, 2011. 359 s. ISBN 978-80-87398-13-5.
- DERIANOVÁ, Lenka. *Situace Arabů v Plzni*. In: Sborník Integrace cizinců na území České republiky. Praha, Plzeň: Etnologický ústav AV ČR, Západočeská univerzita, 2001.
- DRBOHLAV, Dušan a kol. *Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. 208 s. ISBN 978-80-7419-039-1.
- DRBOHLAV, Dušan. UHEREK, Zdeněk. *Reflexe migračních teorií. Geografie*. In Sborník České geografické společnosti. 2007, roč. 112, č. 2, s. 125–141. Dostupné z: <http://web.natur.cuni.cz/ksgrrsek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf>.
- DURKHEIM, Emile. *Elementární formy náboženského života*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2002. 491 s. ISBN 80-7298-056-4.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností*. Vyd. 1. Praha: Triton Praha/Kroměříž, 2007. 268 s. ISBN 978-80-7254-925-2.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus*. Vyd. 1. Praha: Triton Praha/Kroměříž, 2007. 268 s. ISBN 978-80-7254-925-2.
- HAŠOVÁ, Lucie. *Jazykové biografie – mapování jazykové situace v azylovém zařízení v Kostelci nad Orlicí*. In: Sborník Integrace cizinců na území České republiky. Praha, Plzeň: Etnologický ústav AV ČR, Západočeská univerzita, 2001.
- HIRT, Tomáš. *Přehled nejasností spjatých s konceptem etnicity v perspektivě post-barthovských přístupů*. Vyd. 1. Plzeň: CAAT, 2007. 13 s.
- HOLZNER, Burkart. *The Concept “Integration” in Sociological Theory*. The Sociological Quarterly, 8: 51–62. Dostupné online z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.15338525.1967.tb02273.x/abstract?deniedAccessCustomisedMessage=&userIsAuthenticated=false>.

- HORÁKOVÁ, Milada. *Mezinárodní migrace a migrace cizí pracovní síly*. VÚPSV Praha, listopad 2003. Dostupné online z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/mezmigr.pdf>
- HOŠKOVÁ, Simona. *Integrace Arabů v Praze, Liberci a v Plzni*. Vyd. 1. Praha: 2003. In: Sborník Integrace cizinců na území České republiky. Praha, Plzeň: Etnologický ústav AV ČR, Západočeská univerzita, 2001
- KOSEK, Jan. *Právo (n)a předsudek*. Vyd. 1. Praha: Dokořán, 2011. 351 s. ISBN 978-80-7363-312-7.
- KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2006. 292 s. ISBN 80-7021-821-5.
- KŘÍŽKOVÁ, Martina. *Neviditelná menšina – analýza mediálního obrazu českých muslimů*. Praha: Migrace online. 2006. Dostupné online z:
- KUŠNIRÁKOVÁ, Tereza, ČIŽINSKÝ, Pavel. *Dvacet let české migrační politiky: liberální, restriktivní, anebo ještě jiná?* Geografie, 2011, roč. 116, č. 4, s. 497-. Dostupné online z: http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/2012/01/g11-4-7kusnirakova_cizinsky.pdf.
- LEONTIYEVA, Yana. „Cizinci v ČR: ‚my‘ a ‚oni‘?“. Naše společnost, 2003, roč. 1, 3-4, s. 22-25. Dostupné online z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a3916/f11/100018s_Cizinci%20v%20CR.pdf.
- MARADA, Radim. *Etnická různost a občanská jednota*. Vyd. 1. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. 310 s. ISBN 80-7325-111-6.
- MENDEL, Miloš, OSTRÁNSKÝ, Bronislav, RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 499 s. ISBN 978-80-200-1554-9.
- OSTRÁNSKÝ, Bronislav. *Muslim Minorities in the Czech Republic*. Mezinárodní letní religionistická škola (Erasmus Intensive Programme in the Study of Religions),

Ústav religionistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, přednáška (27.8.2007) na téma: Muslim Minorities in the Czech Republic. [online]. [cit. 2012-07-04]. Dostupné online z: <http://orient.avcr.cz/miranda2/export/sites/avcr/data.avcr.cz/humansci/orient/kontakty/pracovnici/publikace/Ostransky/Minority.pdf>.

PAVLÍKOVÁ, Eva. *Muslimští migranti a český sekulární stát*. Vyd. 1. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. 123 s. ISBN 978-80-7465-018-5.

QUASTHOFFOVÁ, Uta. In: NEKVAPIL, Jiří. 2000/2001: *Sociální kategorizace v interkulturním kontaktu: základní výklad, cvičení a diskuse dvou scén z podnikové komunikace*. *Češtinář* 11: 38-52, 72-84.

RÁKOCZYOVÁ, Miroslava. TRBOLA, Robert. *Vybrané aspekty života cizinců v České republice*. Vyd. 1. Praha: VÚPS, v.v.i., 2010. 123 s. ISBN 978-80-7416-067-7. Dostupné online z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_319.pdf.

SKLENÁŘOVÁ, Jitka. Symbolické hranice mezi sociálními světy. *Sociální studia*. Katedra sociologie FSS MU, 4/2012. S. 27-44. ISSN 1214-813X.

SOKAČOVÁ, Linda. *Postavení a postoje dlouhodobě usazených migrantů a migrantek v České republice*. Praha: Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, 2013 (aktualizováno 2014). 45 s. Dostupné online z: http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/zprava_z_vyzkumu-1.pdf.

SZALÓ, Csaba. Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich.

SZALÓ, Csaba, HAMAR, Eleonóra. *Vytváření etnokulturních minoritních identit a jejich sociální inkluze*. Brno: Masarykova univerzita. *Sociální studia*. 1/2005. S. 67-83.

TOLLAROVÁ, Blanka. (2006): *Integrace cizinců v Česku: pluralita, nebo asimilace?* In: *Biograf* (39): Vyd. 1. Praha: Biograf, 2006, 107 odst. ISSN 1211-5770. Dostupné online z <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v3902>

- TOPINKA, Daniel. *Integrační proces muslimů v České republice – pilotní projekt*. Ostrava: VeryVision s.r.o., 2006/2007. Dostupné online z: http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/integrace_muslimu.pdf.
- UHEREK, Zdeněk. *Integrace cizinců na území České republiky: Výzkumné zprávy a studie vytvořené na pracovištích Akademie věd České republiky na základě usnesení vlády České republiky číslo 1266/2000 a 1360/2001*. Praha: Akademie věd ČR, 2003.1 elektronický optický disk (CD-ROM). ISBN 80-86675-03-3.
- UHEREK, Zdeněk, KORECKÁ, Zuzana, POJAROVÁ Tereza a kol. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy. Vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., 2008. 259 s. ISBN 978-80-87112-12-0.
- VÁCLAVÍK, David. *O psaní a čtení stereotypů aneb Jak přistupujeme k informacím o cizincích a etnických menšinách*. In: *Očernění: Etnické stereotypy v médiích*. Vyd. 1. Praha: Člověk v tísni, 2003, s. 25-27. Dostupné online z: <http://www.infoservis.net/down/ocerneni-kor03.pdf>.
- VOJTKOVÁ, Michaela. *Teorie mezinárodní migrace*. Socioweb, 2005, roč. 5, 20. 4. 2005 s. 1-4. Dostupné online z: http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/124_socioweb_5.pdf.
- Český statistický úřad. *Počty cizinců v ČR*. Dostupné online z: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu
- Český statistický úřad. *Nelegální migrace*. Dostupné online z: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_nelegalni_migrace

